

The challenges of faith-based institutions to achieve a faith-based society and the analysis of their relationships

Seyyed Ruhollah Moshiri¹ , Nasser Elahi²
Seyyed Reza Hosseini³

1. PhD student, International Economics, Mofid University of Qom, Qom, Iran (corresponding author).

moshiry_m@yahoo.com

2. Associate Professor, Department of Economics, Mofid University of Qom, Qom, Iran.

elahi@mofidu.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Economics, Hohza Research Institute and University, Qom, Iran.

srhoseini@rihu.ac.ir

Received: 2024/12/15; Accepted: 2024/02/27

Extended Abstract

Introduction: While social science research has ignored the religious space and religion-based services for almost a century (Bielfeld and Cleveland, 2014: 443), the last three decades have seen the emergence of a new class of actors in the field of community development. They organize volunteers and provide services to citizens and even governments in the form of structures where faith in religions is the main pillar (Noor and Navi, 2023: 73-74) and we call them faith-based organizations.

Faith-based organizations (FBOs) do not have an accepted and uniform definition. In summary, faith organization and community refers to a group of people who have the same faith and values and especially interact with each other to cooperate and support each other. Their main goal is not to gain profit or material reward but to obtain divine satisfaction and sublime spiritual goals, and as Malmin and Malmin (2015) and Noor and Navi (2023) have emphasized, this is the characteristic that distinguishes them from other similar secular institutions such as NGOs. (Malmin and Malmin, 2015: 168 and Noor and Navi, 2023: 88).

Having said that, although these social institutions have significant effects on development, social capital, resilience of society in crises, prevention of disasters with the help of volunteers, and especially solving the problem of poverty in society (Rivera and Nichols, 2014: 180-189); but in the growing literature on faith-based institutions, another

Original Article

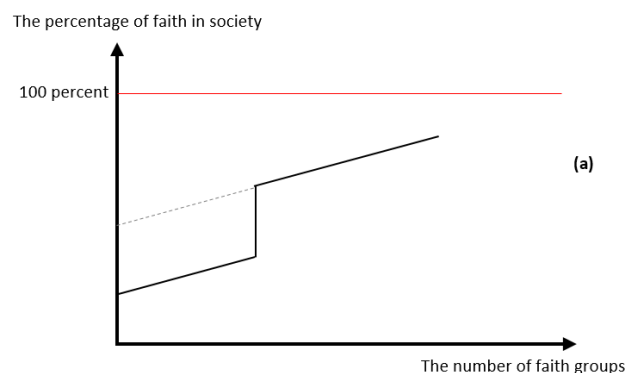
motivation for exploring this field of study is the question we are now seeking to address. The question is, what is the relationship between them and the formation of a faith community, and what challenges do they face in this way?

One of the ways they propose to change the type of society and reach an alternative society of capitalism is "faith society" which can be done through "faith institutions" as one of the paths of this transition. Now the question is, if we want to spread these structures to the whole society and form a community of faith, what problems are we facing? To answer this question, after stating the background of the research, we will first examine the challenges of these social institutions to uncover the relationship between these institutions and the formation of the faith community, and finally based on the understanding of the challenges, we will explain this relationship.

Research Methodology: In this research, we are looking for an answer to the main research question with an analytical-descriptive method and within the framework of an institutional analysis. Through examining these institutions, we have taken into consideration that a part of them has a voluntary nature; because the other parts of these institutions, which are governed by the salary mechanism, have been discussed in detail in microeconomics, and therefore there is no need to repeat those discussions. It goes without saying that in this research, we take a large number of faith-based institutions as representatives and indicators of reaching a faith-based society; That is, the more the number of these institutions increases, the closer we will be to the community of faith, and conversely, the smaller their number, the further away we will be from the formation of the community of faith. Because it seems difficult to investigate the qualitative and internal characteristics and variables of a faith society, the number of faith-based institutions can be used as an indicator of them.

Results: At first, it seems obvious that the relationship between faith institutions and the formation of a faith community will be positive; but when we examined these groups with a closer look and listed the possible challenges facing them, we gradually distanced ourselves from this crude and primitive notion and found a more objective understanding of the existing reality of these faith-based social institutions, away from mental imaginations.

As it became clear in the examination of the challenges faced by religious organizations and groups, if the religious groups perform well and can overcome the challenges, positive feedback will be received from the society, which will lead to the increase of these groups, and as a result, that society will become closer to a faith-based society. Of course, sometimes the performance of these groups has such effects on the society that people participate in the creation and deepening of these groups in emotional reactions and in an upward way, as shown in Figure 1-A, Sometimes this happens in its normal way and not in an upward way, but with a gentle slope, it will enter the lower balance, as shown in Figure 2-b.

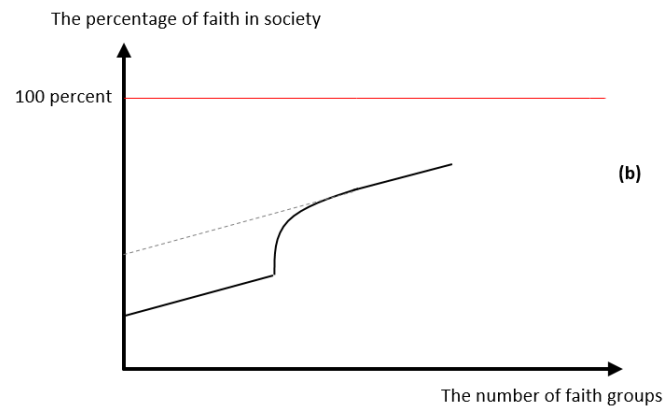

Figure 1: Illustration of the positive and non-linear relationship between the number of faith groups and the formation of the faith community

But if these groups do not show proper performance and cannot overcome the challenges, it creates a way of social divergence that will make the society further away from reaching the "faith based society". In this case, the negative effects may be of such intensity that the society will quickly distance itself from these groups in an emotional behavior, and therefore we will reach a social regression in a leap, as shown in Figure 2-a. Sometimes, this event will enter the lower equilibrium in its normal course and not in an upward way but with a gentle slope, as shown in Figure 2-b.

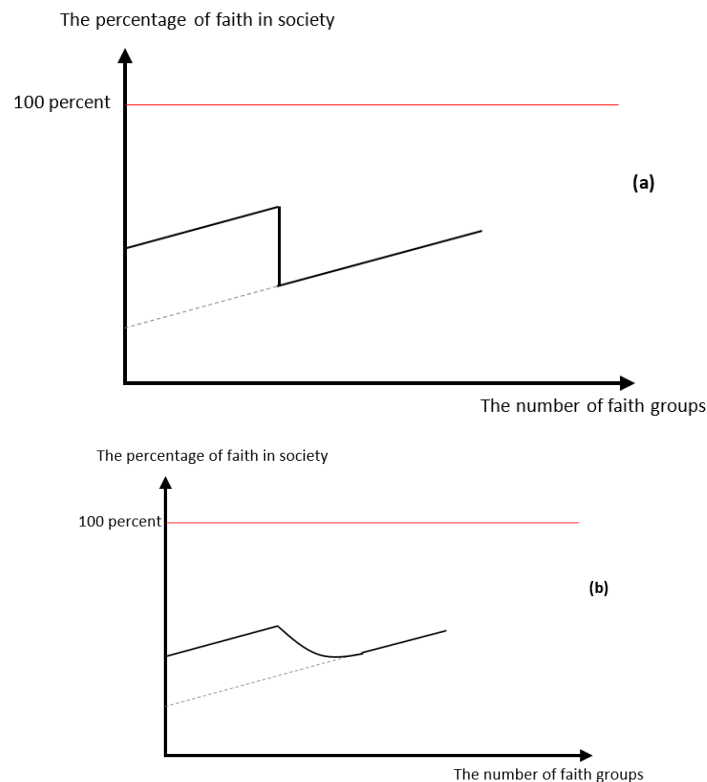

Figure 2: Illustration of the negative and non-linear relationship between the number of faith groups and the formation of the faith community

Research Institute of
Hawzah and University

Economic Essays

Journal homepage: <https://iee.rihu.ac.ir/>

Original Article

Discussion and conclusion: While at first, it seemed that there was a direct relationship between faith-based institutions and reaching a faith society, despite the challenges they faced, it became clear that the relationship between our institutions achieving a faith based society can be complex and non-linear and depends on various factors.

Moreover, we note that the process of forming a faith based society is not a definite and mechanical process that starts from exactly one point and ends at the other point. In other words, if we define a deterministic process as a process that has a fixed and predictable result regardless of initial conditions or random factors, a random process is a process that always ends in a random or possible outcome depending on the initial conditions and accidental factors. It is better put that a deterministic process can be modeled by a mathematical equation or a logical law, while a stochastic process can only be modeled by a probability distribution or a statistical inference. Now, considering that the process of transformation and alteration of a society, which is condemned to the hegemony of capital, into a faith society is a multidimensional and dynamic process in which the range of changes flowing in all economic, social, political, cultural, and environmental fields, and transformation and transition are influenced by factors it is a lot like history, geography, institutions, culture, technology, resources, conflicts, and human factors, this process cannot be definite and inevitable and is inexorably a random process and and it is caught in many uncertainties. This process can appear in different forms according to risks and opportunities such as natural disasters, epidemics, wars, trade, immigration, and innovation.

Keywords: Faith Institutions, Faith Society, Institutional Economy, Capitalist System, Islamic Economy.

Cite this article: Seyyed Ruhollah Moshiri & Nasser Elahi & Seyyed Reza Hosseini. (2024), "The challenges of faith-based institutions to achieve a faith-based society and the analysis of their relationships", *Economic Essays*, 21(42), 21-44.

چالش‌های نهادهای مبتنی بر ایمان برای رسیدن به یک جامعه ایمانی و تحلیل رابطه این نهادها و جامعه ایمانی

سید روح‌الله مشیری^۱، ناصر الهی^۲،
سید رضا حسینی^۳

۱. دانشجوی دکتری، اقتصاد بین‌الملل، دانشگاه مفید، قم، ایران (نویسنده مسئول).

moshiry_m@yahoo.com

۲. دانشیار، اقتصاد، دانشگاه مفید، قم، ایران.

elahi@mofidu.ac.ir

۳. دانشیار، اقتصاد، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.

srhoseini@rihu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۸

چکیده گسترده

مقدمه: در حالی که تحقیقات علوم اجتماعی، فضای دینی و خدمات مبتنی بر دین را تقریباً برای یک قرن نادیده گرفته بودند (بیلفلد و کلیوند، ۲۰۱۴: ۴۴۳)، در سه دهه اخیر شاهد ظهور دسته جدیدی از بازیگران در عرصه توسعه جامعه بودیم. آن‌ها داوطلبان را سازماندهی می‌کنند و در قالب ساختارهایی که ایمان به ادیان، رکن اصلی آن‌هاست، خدماتی را در قبال شهروندان و حتی دولت‌ها انجام می‌دهند (نور و ناوی، ۲۰۲۳: ۷۳-۷۴) و آن‌ها را سازمان‌های مبتنی بر ایمان می‌خوانیم.

سازمان‌های مبتنی بر ایمان (Faith-Based Organizations) که به اختصار FBO نامیده می‌شوند، تعریف پذیرفته شده و یکسانی ندارند. اما در یک جمع‌بندی، سازمان و اجتماع ایمانی به گروهی از مردم اطلاق می‌شود که ایمان و ارزش‌های یکسانی دارند و به شیوه‌ای خاص، در جهت همکاری و حمایت با یکدیگر تعامل دارند. هدف اصلی آن‌ها نه کسب سود یا پاداش مادی بلکه جلب رضایت الهی و اهداف متعالی معنوی است و چنان‌که مالین و مالین (۲۰۱۵) و نور و ناوی (۲۰۲۳) تأکید کرده‌اند، همین مشخصه است که آن‌ها را از دیگر نهادهای مشابه سکولار مانند NGOها متمایز می‌کند (مالین و مالین، ۲۰۱۵: ۱۶۸ و نور و ناوی، ۲۰۲۳: ۸۸).

با این اوصاف، اگرچه این نهادهای اجتماعی اثرات قابل‌اعتنایی بر توسعه، سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری جامعه در بحران‌ها، جلوگیری از بروز فاجعه به کمک داوطلبین و علی‌الخصوص حل مشکل فقر در جامعه دارند (ریورا و نیکلز، ۲۰۱۴: ۱۸۰-۱۸۹)؛ ولی در ادبیات روبه‌رشد در مورد نهادهای مبتنی بر ایمان، انگیزه دیگر برای بررسی این حوزه مطالعاتی، سؤالی است که اکنون به دنبال پاسخ به آن هستیم. سؤال این است که چه رابطه‌ای بین آن‌ها و تشکیل جامعه ایمانی وجود دارد و در این راه، با چه چالش‌هایی مواجه هستند؟

یکی از راه‌هایی که برای تغییر نوع شکل‌گیری جامعه و رسیدن به یک جامعه بدیل سرمایه‌داری مطرح می‌کنند، «جامعه ایمانی» است که یکی از مسیرهای این انتقال، می‌تواند به‌وسیله «نهادهای ایمانی» صورت پذیرد. حال سؤال این‌جاست که اگر بخواهیم این ساختارها را به کل جامعه سرایت دهیم و یک جامعه ایمانی را تشکیل دهیم، با چه مشکلاتی مواجه هستیم؟ برای پاسخ به این سؤال، بعد از بیان پیشینه تحقیق، ابتدا چالش‌های این

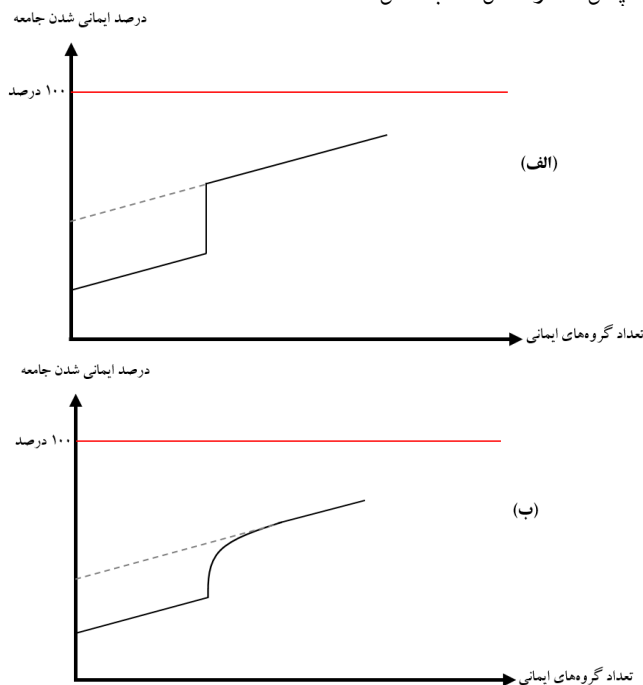
نوع مقاله: پژوهشی

نهادهای اجتماعی را بررسی می‌کنیم تا درک رابطه این نهادها و تشکیل جامعه ایمانی روشن‌تر گردد و در نهایت و مبتنی بر فهمی که از چالش‌ها دریافت شد، به تبیین این رابطه خواهیم پرداخت.

روش‌شناسی پژوهش: در این تحقیق که با روشی تحلیلی-توصیفی و در چارچوب یک تحلیل نهادی به دنبال پاسخ به سؤال اصلی پژوهش هستیم. به این صورت که در بررسی این نهادها، آن بخشی از آن‌ها را مدنظر قرار داده‌ایم که ماهیت داوطلبی دارد؛ چراکه در مورد بخش‌های دیگر این نهادها که سازوکار حقوق و دستمزد بر آن‌ها حاکم است، به تفصیل در اقتصاد خرد بحث شده و لذا نیازی به تکرار آن مباحث نیست. ناگفته نماند که در این تحقیق، تعداد زیاد نهادهای مبتنی بر ایمان را نماینده و نشان‌دهنده^۱ رسیدن به جامعه ایمانی می‌گیریم؛ یعنی هرچه تعداد این نهادها زیادت‌ر شود، به جامعه ایمانی نزدیک‌تر می‌شویم و بالعکس هرچه از تعداد آن‌ها کاسته شود، از تشکیل جامعه ایمانی دورتر خواهیم شد. در واقع، چون بررسی ویژگی‌ها و متغیرهای کیفی و درونی یک جامعه ایمانی، مشکل به نظر می‌رسد، می‌توان از تعداد نهادهای مبتنی بر ایمان به عنوان نشانگری از آن‌ها استفاده کرد.

نتایج: در ابتدا این تصور بدیهی به نظر می‌رسد که رابطه نهادهای ایمانی و شکل‌گیری جامعه ایمانی به‌طور قطع یک رابطه مثبت خواهد بود؛ اما هنگامی که این گروه‌ها را با نگاه دقیق‌تری بررسی کردیم و چالش‌های احتمالی پیش‌روی آن‌را برشمردیم، به تدریج از این تصور خام و ابتدایی فاصله گرفتیم و به دور از تخیلات ذهنی به درک عینی‌تری از واقعیت موجود این نهادهای اجتماعی مبتنی بر ایمان پی بردیم.

چنان‌که در بررسی چالش‌های پیش‌روی سازمان‌ها و گروه‌های ایمانی به‌خوبی روشن شد که اگر گروه‌های ایمانی عملکرد مناسبی داشته باشند و بتوانند از چالش‌ها عبور کنند، بازخورد مثبتی از طرف جامعه دریافت می‌شود که منجر به افزایش این گروه‌ها شده و در نتیجه، آن جامعه به یک «جامعه ایمانی» نزدیک‌تر خواهد شد. البته گاهی عملکرد این گروه‌ها چنان اثراتی بر جامعه دارند که افراد در واکنش‌هایی هیجانی و به‌نحو جهشی در ایجاد و تعمیق این گروه‌ها مشارکت می‌کنند، چنان‌که در شکل ۱-الف نشان داده شده است و گاهی هم به‌صورت عادی و با یک شیب ملایمی وارد تعادل جدید خواهند شد، چنان‌که در شکل ۱-ب نشان داده شده است.

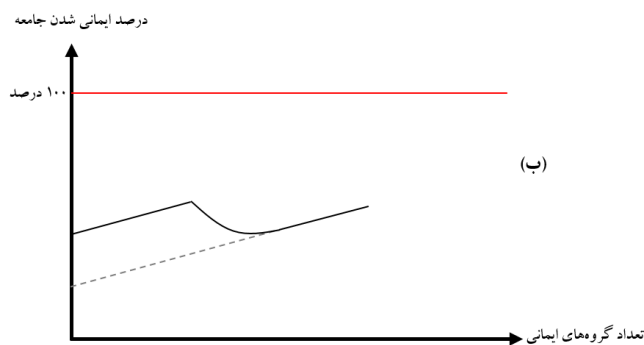
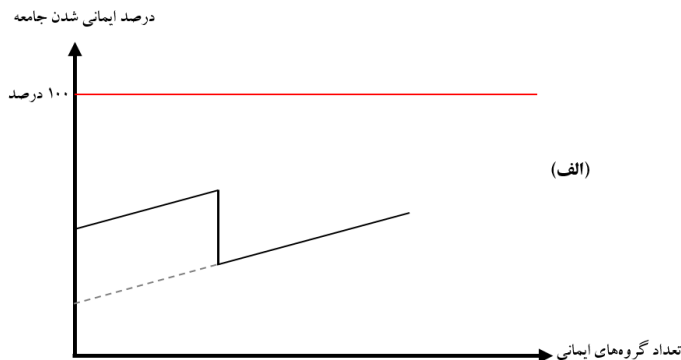

شکل ۱: تصویرسازی رابطه مثبت و غیرخطی تعداد گروه‌های ایمانی و تشکیل جامعه ایمانی

نوع مقاله: پژوهشی

اما اگر این گروه‌های عملکرد مناسبی از خود بروز ندهند و نتوانند بر چالش‌ها فائق آیند، یک نحوه واگرایی اجتماعی ایجاد می‌کند که جامعه را از رسیدن به «جامعه ایمانی» دورتر خواهد کرد. در این حالت نیز ممکن است اثرات منفی از چنان شدتی برخوردار باشند که جامعه در یک رفتار هیجانی و احساسی، به سرعت از این گروه‌ها فاصله بگیرند و لذا به صورت جهشی به یک پسرفت اجتماعی خواهیم رسید، چنان که در شکل ۲-الف نشان داده شده است. گاهی نیز این اتفاق در مسیر عادی خود و نه به صورت جهشی بلکه با یک شیب ملایمی وارد تعادل پایین‌تر خواهد شد، چنان که در شکل ۲-ب نشان داده شده است.

شکل ۲: تصویرسازی رابطه منفی و غیرخطی تعداد گروه‌های ایمانی و تشکیل جامعه ایمانی

بحث و نتیجه‌گیری: درحالی که در ابتدا به نظر می‌رسید بین نهادهای مبتنی بر ایمان و رسیدن به جامعه ایمانی ارتباط مستقیمی برقرار باشد، اما با وجود چالش‌های پیش‌روی آن‌ها روشن شد که رابطه بین نهادهای ایمانی و رسیدن به جامعه ایمانی می‌تواند پیچیده و غیرخطی باشد و به فاکتورهای مختلفی وابسته است.

همچنین، این نکته را نیز متذکر می‌شویم که فرآیند تشکیل جامعه ایمانی، یک فرآیند قطعی^۱ و مکانیکی نیست که دقیقاً از یک نقطه شروع شود و به یک نقطه ختم شود. به عبارت دیگر، اگر فرآیند قطعی را فرآیندی تعریف کنیم که بدون توجه به شرایط اولیه یا عوامل تصادفی، یک نتیجه ثابت و قابل پیش‌بینی دارد؛ فرآیند تصادفی^۲ فرآیندی است که بسته به شرایط اولیه و عوامل تصادفی همواره به یک نتیجه تصادفی یا احتمالی ختم می‌شود. به تعبیری، یک فرآیند قطعی را می‌توان با یک معادله ریاضی یا یک قانون منطقی مدل کرد، درحالی که یک فرآیند تصادفی تنها از طریق یک توزیع احتمال یا یک استنتاج آماری مدل می‌شود. حال، با توجه به این که فرآیند تحول و دگرگونی جامعه‌ی محکوم به هم‌ژمونی سرمایه، به جامعه ایمانی، فرآیندی چندبعدی و پویا است که گستره تغییرات در همه ساحت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و زیست محیطی جریان دارد و تحول و انتقال تحت تأثیر عوامل زیادی مانند تاریخ، جغرافیا، نهادها، فرهنگ، فناوری، منابع، تضادها و عامل انسانی است؛ این فرآیند نمی‌تواند فرآیندی قطعی

Research Institute of
Hawzah and University

جستارهای اقتصادی

Journal homepage: <https://iee.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

و محتوم باشد و به ناگزیر فرایندی تصادفی است و در چنبره عدم قطعیت‌های فراوانی گرفتار است. این فرایند به تناسب خطرات و فرصت‌هایی مانند بلایای طبیعی، بیماری‌های همه‌گیر، جنگ‌ها، تجارت، مهاجرت و نوآوری می‌تواند به اشکال مختلف بروز کند. واژگان کلیدی: نهادهای ایمانی، جامعه ایمانی، اقتصاد نهادی، نظام سرمایه داری، اقتصاد اسلامی.

استناد: سید روح‌الله مشیری، ناصر الهی، سید رضا حسینی (۱۴۰۳)، «چالش‌های نهادهای مبتنی بر ایمان برای رسیدن به یک جامعه ایمانی و تحلیل رابطه این نهادها و جامعه ایمانی»، مجله جستارهای اقتصادی، ۲۱(۴۲)، ص ۲۱-۴۴.

۱. مقدمه

در حالی که تحقیقات علوم اجتماعی، فضای دینی و خدمات مبتنی بر دین را تقریباً برای یک قرن نادیده گرفته بودند (بیلفلد و کلیولند،^۱ ۲۰۱۳، ص ۴۴۳)، در سه دهه اخیر شاهد ظهور دسته جدیدی از بازیگران در عرصه توسعه جامعه بوده‌ایم. آنها داوطلبان را سازمان‌دهی می‌کنند و در قالب ساختارهایی که ایمان به ادیان، رکن اصلی آنهاست، خدماتی را در قبال شهروندان و حتی دولت‌ها انجام می‌دهند (نور و ناوی،^۲ ۲۰۲۳، ص ۷۳-۷۴). این خدمات به نحو بالفعل، نقش بزرگی در صحنه رفاه اجتماعی ایفا می‌کنند (مک‌گرو و کنان،^۳ ۲۰۰۶، ص ۲۳)؛ به طوری که آنها حدود ۴۰ تا ۵۰ درصد مراقبت‌های بهداشتی در کشورهای در حال توسعه را ارائه می‌دهند و در موارد خاصی مانند مبارزه با ایدز نیز یک پنجم سازمان‌هایی که در آفریقا بر روی آن کار می‌کنند، آنهاهایی هستند که ایمان، محور اصلی شکل‌گیری آنهاست (اولارینمویه،^۴ ۲۰۱۲، ص ۲) که آنها را سازمان‌های مبتنی بر ایمان می‌خوانیم.

سازمان‌های مبتنی بر ایمان^۵ که به اختصار FBO نامیده می‌شوند،^۶ تعریفی پذیرفته‌شده و یکسانی ندارند. می‌توان آنها را سازمان‌هایی دانست که هر چند دارای یک مأموریت مبتنی بر ایمان هستند، ولی ممکن است خدماتی ارائه دهند که محتوایی مبتنی بر ایمان نداشته باشند. برای نمونه، خدمات مذهبی مانند ارائه مکان برای انجام اعمال عبادی، محتوایی مبتنی بر ایمان دارند؛ ولی مشارکت‌های اجتماعی مانند کمک به دیگران، مشاوره‌ها و مواردی از این قبیل لزوماً دارای محتوای مبتنی بر ایمان نیستند (کارمر^۷ و همکاران، ۲۰۰۲، ص ۲-۳). اینکه ایمان را چگونه تعریف می‌کنند که کمک به دیگران را جزء محتوای ایمان نمی‌دانند، ناشی از نگاه حداقلی به ایمان است که آن را در محدوده اعمال بسیار خاص تلقی می‌کنند؛ در حالی که در نگاه اصیل دینی مفروض آن است که کمک به دیگران عین ایمان خوانده شده است.

درباره محور اصلی این نهادها نیز این توضیحات را بیان کرده‌اند که FBOها معمولاً از چندین ساختار تشکیل شده‌اند. گاه سازمان‌دهی خود را بر اساس ارزش‌ها و سنت‌های مذهبی قرار داده‌اند؛ گاه از تنوع نژادی جوامع سرچشمه گرفته‌اند؛ گاه به صورت محلی سازمان‌دهی شده‌اند و گاه هم به علت وجود موضوعات مشترک تکوین یافته‌اند که هریک از این موارد می‌تواند تعریفی متفاوت از FBOها ارائه دهد. با وجود این، بعضی از پژوهشگران پیشنهاد داده‌اند که از اصطلاح سازمان‌دهی جامعه مبتنی بر ایمان، به عنوان بهترین راه برای توصیف این سازمان‌دهی خاص استفاده شود. اغلب این سازمان‌ها بسیار کوچک هستند و در بیشترین حالت، هشت نفر هستند که هسته مرکزی را تشکیل و فعالیت‌ها را سازمان‌دهی می‌کنند (وارن و وود،^۸ ۲۰۰۱، ص ۱۵-۱۶).

در یک جمع‌بندی، اجتماع ایمانی^۹ به گروهی از مردم اطلاق می‌شود که ایمان و ارزش‌های یکسانی دارند و به شیوه‌ای خاص، در جهت همکاری و حمایت با یکدیگر تعامل دارند. هدف اصلی آنها نه کسب سود یا پاداش مادی بلکه جلب رضایت الهی و اهداف متعالی معنوی است و چنان‌که مالمین و مالمین^{۱۰} (۲۰۱۵) و نور و ناوی (۲۰۲۳) تأکید کرده‌اند، همین مشخصه است که آنها را از دیگر نهادهای مشابه سکولار مانند NGOها متمایز می‌کند (مالمین و مالمین، ۲۰۱۵، ص ۱۶۸ و نور و ناوی، ۲۰۲۳، ص ۸۸). این نکته یادآوری می‌شود که در بررسی این نهادها، آن بخشی مدنظر قرار گرفته که ماهیت داوطلبی دارد؛ زیرا در مورد بخش‌های دیگر این نهادها، که سازوکار حقوق و دستمزد بر آنها حاکم است، به تفصیل در اقتصاد خرد بحث شده و نیازی به تکرار آن مباحث نیست.

نکته دیگر اینکه از این مجموعه‌ها با اسامی متفاوتی تعبیر می‌شود. در بعضی از متون از عنوان سازمان‌های توسعه جامعه مبتنی بر ایمان^{۱۱} استفاده شده و در مواردی هم از اصطلاح سازمان‌های خدمات انسانی مبتنی بر ایمان^{۱۲} استفاده کرده‌اند؛ اما در بسیاری از متون،

1. Bielefeld and Cleveland

2. Noor and Nawi

3. McGrew and Cnaan

4. Olarinmoye

5. Faith-Based Organizations

۶. البته گاه به سازمان‌های مبتنی بر کشاورزان (Farmer Based Organizations) نیز FBO گفته می‌شود که نباید با این اصطلاح اشتباه شود.

7. Kramer

8. Warren and Wood

9. Faithful Community

10. Malmelin and Malmelin

11. Faith-Based Community Development Organizations (FBCDOs)

12. Faith-Based Human Service Organizations (FBHSOs)

آنها را سازمان‌های مبتنی بر ایمان (FBOs) یا سازمان‌های ایمانی می‌خوانند. گاه از آنها به گروه‌های مبتنی بر ایمان (FBGs) یا گروه‌های ایمانی تعبیر می‌شود^۱ و در بیشتر تحقیقات علمی نیز از هردو عنوان یا عنوان نهادهای مبتنی بر ایمان (FBIIs) یا نهادهای ایمانی استفاده می‌شود. هریک از این نام‌گذاری‌ها اشاره به جهت خاصی دارند و به نظر می‌رسد جامع‌ترین عنوان همین «نهادهای ایمانی» باشد و از این‌رو در این نوشتار به فراخور هریک، از همان عنوان خاص استفاده می‌شود که البته به علت جامعیت مفهوم، در همه موارد می‌توان از عنوان «نهادهای ایمانی» نیز استفاده کرد.

باین اوصاف، اگرچه این نهادهای اجتماعی اثرات قابل‌اعتنایی بر توسعه، سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری جامعه در بحران‌ها، جلوگیری از بروز فاجعه به کمک داوطلبین و به‌ویژه حل مشکل فقر در جامعه دارند (ریورا و نیکلز، ۲۰۱۴^۳، ص ۱۸۰-۱۸۹)؛ به طوری که آنها را خلاقانه‌ترین راه‌حل‌های بلندمدت برای حل مشکلات فقر دانسته‌اند (پرکینز، ۱۹۹۶^۴، ص ۱۷)، ولی در ادبیات روبرو رشد در مورد نهادهای مبتنی بر ایمان، انگیزه دیگر برای بررسی این حوزه مطالعاتی، سؤالی است که اکنون به دنبال پاسخ به آن هستیم. سؤال این است که چه رابطه‌ای بین آنها و تشکیل جامعه ایمانی وجود دارد و در این راه، با چه چالش‌هایی مواجه هستند؟

قبل از تشریح این سؤال باید گفت: مبتنی بر تعریفی که از نهادهای ایمانی بیان شد، جامعه ایمانی^۵ را می‌توان جامعه‌ای دانست که در آن، نهادهای ایمانی با حداکثر ظرفیت خود فعالیت می‌کنند. جامعه ایمانی مفهومی بزرگ‌تر و جامع‌تر است که براساس اصول ایمان، تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی مانند سیاست، اقتصاد، فرهنگ، آموزش و غیره را دربرمی‌گیرد. این جامعه، انسان‌ها را از بیگانگی^۶ و تحلیل‌گرایی نجات داده و به آنها ارزش‌ها، هدف‌ها و معناهایی فرامادی و فراتاریخی اعطا نموده تا با توجه به خداوند و نظام اخلاقی و قانونی او، زندگی خود را تنظیم کنند. در جامعه ایمانی، انسان‌ها با تکیه بر عقل و وحی، مسئولیت خود را در قبال خدا، خود، دیگران و طبیعت پذیرفته و به عدالت، همدلی و همکاری پایبند هستند. در چنین جامعه‌ای، سرمایه نمی‌تواند به‌عنوان چشم‌انداز تاریخ و ملاک هستی‌شناسی عمل کند و نظام سرمایه‌داری با تضادها و نابرابری‌های خود به چالش کشیده می‌شود.

به طور کلی، عصر جدید، عصر هژمونی دنیاطلبی است که در مقابل هژمونی انسانیت، هژمونی ایمان، هژمونی اخلاق و هژمونی توحیدی و آخرت‌گرایی قرار گرفته است. این سطح از هژمونی به این معناست که در نظام سرمایه‌داری تمام ارزش‌ها و ساختارها حول سرمایه و انباشت آن ایجاد شده‌اند. زمانی این هژمونی به وجود می‌آید که انسان، رسیدن به سرمایه (به‌عنوان مظهر مادیات) را در رأس هرم تصمیمات خود قرار دهد و همه تصمیمات خود را با آن بسنجد. با این تعریف از هژمونی، حال اگر ایمان به غیب^۷ و پروردگار عالم به‌عنوان رب و پرورش‌دهنده انسان و التزام عملی به این ایمان، در رأس هرم تصمیمات انسان قرار گیرد و انسان، تصمیمات خود را با اغراض پروردگار متعال بسنجد، می‌توان گفت: از این هژمونی خارج شده است و تصمیمات دیگری خواهد گرفت.

با توجه به این مباحث، یکی از راه‌هایی که برای تغییر نوع شکل‌گیری جامعه و رسیدن به یک جامعه بدیل^۸ سرمایه‌داری مطرح می‌کنند، «جامعه ایمانی» است که یکی از مسیرهای این انتقال، می‌تواند به‌وسیله «نهادهای ایمانی» صورت پذیرد. حال سؤال اینجاست که اگر بخواهیم این ساختارها را به کل جامعه سرایت دهیم و یک جامعه ایمانی را تشکیل دهیم، با چه مشکلاتی مواجه هستیم؟ آیا هرچه تعداد

۱. چنان‌که در بند ۷۶ از بیانیه «کنفرانس اسقف‌های کاتولیک ایالات متحده» از لفظ گروه‌های مبتنی بر ایمان (Faith-Based Groups) استفاده شده است. <https://www.usccb.org/issues-and-action/faithful-citizenship/forming-consciences-for-faithful-citizenship-introductory-letter>

2. Faith-Based Institutions (FBIIs)

3. Rivera and Nickels

4. Perkins

5. Faithful Society

6. Alienation

۷. «الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ» (البقره، ۳)؛ متقین کسانی هستند که به غیب ایمان دارند. طبق این آیه و دیگر آیات مشابه و روایات وارد شده در این موضوع، «اساسی‌ترین نکته در جهان‌بینی دینی، این است که انسان باور کند که جهان هستی منحصر به محسوسات نیست. مرز بین باور الهی و باور مادی، این نکته است که باور مادی، همه چیز را در محسوسات منحصر می‌کند؛ ولی باور الهی، حقایق هستی را در محسوسات منحصر نمی‌کند و معتقد است: در ورای محسوسات، حقایقی وجود دارند که با ابزار حسی و مادی قابل شناخت نیستند. این نکته است که مؤمن را از غیرمؤمن جدا می‌کند» (ری‌شهری و فلاح‌زاده، ۱۳۹۶، ص ۸۷).

8. Alternative

آنها بالاتر رود، به جامعه ایمانی نزدیک‌تر می‌شویم و چه رابطه‌ای بین آنها وجود دارد؟ برای پاسخ به این سؤالات، بعد از بیان پیشینه تحقیق، ابتدا چالش‌های این نهادهای اجتماعی را بررسی می‌کنیم تا درک رابطه این نهادها و تشکیل جامعه ایمانی روشن‌تر شود و درنهایت، و مبتنی بر فهمی، که از چالش‌ها دریافت شد، این رابطه تبیین می‌شود.

گفتنی است در این تحقیق، تعداد زیاد نهادهای مبتنی بر ایمان را نماینده و نشان‌دهنده^۱ رسیدن به جامعه ایمانی می‌گیریم؛ یعنی هرچه تعداد این نهادها زیادتر شود، به جامعه ایمانی نزدیک‌تر می‌شویم و برعکس هرچه از تعداد آنها کاسته شود، از تشکیل جامعه ایمانی دورتر خواهیم شد. درواقع، چون بررسی ویژگی‌ها و متغیرهای کیفی و درونی یک جامعه ایمانی مشکل به‌نظر می‌رسد، می‌توان از تعداد نهادهای مبتنی بر ایمان به‌عنوان نشانگری از آنها استفاده کرد.

۲. پیشینه و ادبیات موضوع

مطالعات در باب سازمان‌های مبتنی بر ایمان را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد: یک دسته از این مطالعات به بیان تعریف و درک ماهیت این سازمان‌ها پرداخته‌اند.^۲ دسته دیگری از مطالعات، آثار این سازمان‌ها را بر مواردی مثل سرمایه اجتماعی و زیربخش‌های خاصی مانند بهداشت و محیط‌زیست و گاه در بعضی از مناطق خاص مانند برخی کشورهای آفریقایی یا بعضی از ایالت‌های آمریکا و به‌طورکلی، حول محور توسعه مطالعه کرده‌اند.^۳

دسته دیگری از این مطالعات که به چالش‌های آنها پرداخته‌اند، گاه به‌طورخاص، در مورد شرایط تقنینی خاص ایالات متحده نوشته شده‌اند که چالش‌هایی مانند مشکلات قانونی دریافت بودجه عمومی یا نحوه فعالیت قانونی آنها بررسی شده است.^۴ در مواردی هم به چالش‌ها و مشکلات این ساختارها پرداخته‌اند و مشکلاتی مانند دیوان‌سالاری، استفاده از فناوری اطلاعات، نحوه عضوگیری، تأمین مالی، چالش دریافت ارائه خدمات، چارچوب روابط درون‌سازمانی و مواردی از این قبیل را مطالعه کرده‌اند که هدف اصلی آنها بررسی کارایی درونی و اجتماعی این ساختارها برای رسیدن به توسعه اقتصادی بوده است.^۵ اما اینکه در راه گسترش این نهادها و تبدیل جامعه به یک جامعه ایمانی چه مشکلات و چالش‌هایی پیش‌روی این نهادهاست و اساساً رابطه افزایش کمی این نهادها با رسیدن جامعه به «جامعه ایمانی» چگونه خواهد بود، سؤالی است که به آن پرداخته نشده و چنان‌که بیان شد، رسالت اصلی این تحقیق همین است که به این موضوع پاسخ دهد.

۳. بررسی چالش‌های پیش‌روی نهادهای مبتنی بر ایمان

نهادهای مبتنی بر ایمان برای رساندن جامعه به یک «جامعه ایمانی»، مشکلاتی را پیش‌روی خود دارند که در این قسمت به‌دنبال بررسی آنها هستیم. با این توضیح که هرچند برخی از آنها ممکن است مختص زمینه‌ها یا انواع خاصی از نهادهای ایمانی باشند و برخی از آنها نیز ممکن است به هم مرتبط یا هم‌پوشانی داشته باشند یا چند چالش به‌عنوانی جامع‌تر برگشت نمایند، ولی به‌جهت اهمیتی که دارند، بهتر است در عناوین مستقلی به آنها پرداخته شود.

۱-۳. کاهش انگیزه‌های ایمانی

ازجمله چالش‌های یک «سازمان ایمانی» کاهش انگیزه‌های ایمانی است که معمولاً می‌تواند در بلندمدت اتفاق بیفتد. ممکن است بتوان

1. Proxy

۲. برای نمونه، می‌توان به (مک‌گرو و کنان، ۲۰۰۶)، (بیلفلد و کلیولند، ۲۰۱۳)، (کریس، ۲۰۱۴) و (کلارک و ویر، ۲۰۱۵) اشاره کرد.

۳. از این دسته می‌توان به ویدال (۱۹۹۹)، هریس و همکاران (۲۰۰۵)، فیتزجرالد (۲۰۰۹)، اولارینمویه (۲۰۱۲)، ریورا و نیکلز، (۲۰۱۴)، کریس (۲۰۱۴)، لوین، (۲۰۱۴)، موکونگری و همکاران (۲۰۲۱)، ون‌ویز و همکاران (۲۰۲۱)، پرو و همکاران (۲۰۲۲)، نور و ناوی (۲۰۲۳)، رهبر (۱۳۹۱)، فنی و رضازاده (۱۳۹۴)، شاه‌آبادی و زلفی (۱۳۹۵) و واعظی و همکاران (۱۴۰۰) اشاره کرد.

۴. برای نمونه، می‌توان به کلرکین و گرونیبرگ (۲۰۰۷)، گیلمن (۲۰۰۷) و بیرپچر (۲۰۱۱) اشاره کرد.

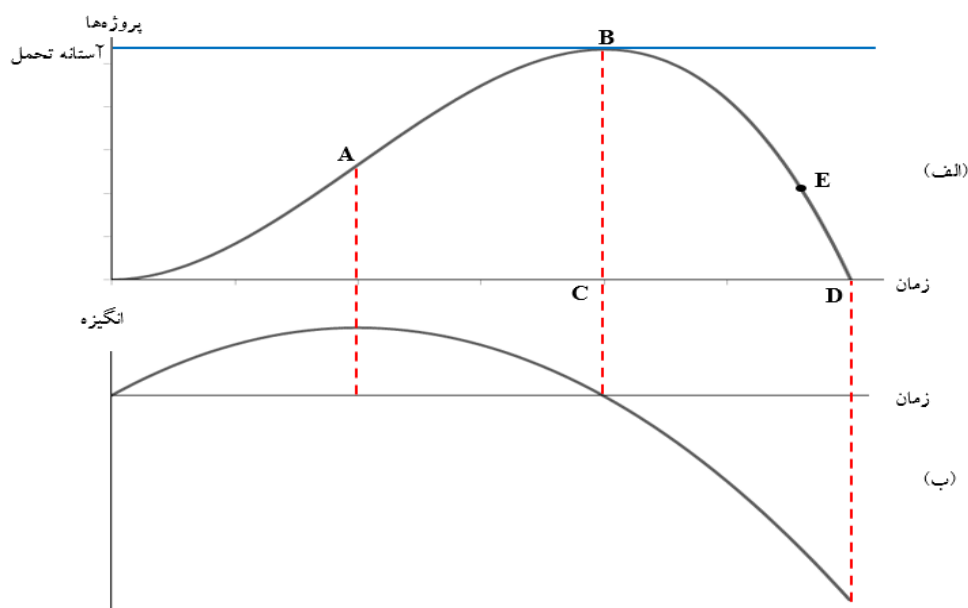
۵. برای نمونه مطالعاتی مانند سالامون (۱۹۸۷)، بلچر و دفورژ (۲۰۰۷)، تاماس (۲۰۰۹)، کریس (۲۰۱۴)، مالمن و مالمن (۲۰۱۵)، ویلتشایر و همکاران (۲۰۱۸)، دانایی‌فرد و رهبر (۱۳۸۹ و ۱۳۹۱)، شریف‌فرد و حمیدیا (۱۳۹۸) و حسینی و کاظمی نجف‌آبادی (۱۴۰۱) به این موضوعات پرداخته‌اند.

یک جمع ایمانی را در کوتاه مدت و حول یک انگیزه مهم نگه داشت؛ ولی حفظ این جمع در بلندمدت بسیار مشکل به نظر می رسد. انسان‌ها براساس توان روحی و قدرت ایمانی که دارند، نوسانات زیادی را تجربه می کنند. گاه بسیار پرشور و گاه در نخوت و سردی به سر می برند. بسیار نادر هستند کسانی که بدون نوسان و با یک قدرت ایمانی زیاد مسیر خود را طی می کنند. به همین دلیل امیرالمؤمنین (علیه السلام) در حکمت ۱۹۳ و ۳۱۲ نهج البلاغه می فرمایند: «برای دل‌ها علاقه و اقبال و [گاه] تنفر و ادبار است. هنگامی که می خواهید کاری انجام دهید از سوی علاقه و اشتیاق وارد شوید؛ زیرا اگر قلب را مجبور به کاری کنند، نابینا می شود»؛ «دل‌ها گاهی پرنشاط و زمانی بی نشاط است؛ آنگاه که نشاط دارند آنها را بر انجام دادن مستحبات [علاوه بر واجبات] بگمارید و هنگامی که بی نشاط اند تنها به انجام دادن واجبات قناعت نمایید».

تصور کنید جمعی برای کمک به حوادث غیرمترقبه گرد هم آمده و یک سازمان ایمانی را تشکیل داده اند. اگر تعداد این حوادث زیاد نباشد، احتمالاً این سازمان ایمانی، از این جهت با مشکل خاصی روبه‌رو نباشد؛ ولی اگر تعداد حوادث افزایش یابد، اعضای این سازمان تا کجا می توانند با همان انرژی و انگیزه سابق عملیات کمک‌رسانی را انجام دهند؟ مسلم است که اگر تعداد این حوادث از آستانه تحمل آنها بالاتر برود، نه تنها می تواند عملکرد آنها را بسیار کاهش دهد، بلکه اساساً احتمال فروپاشی این سازمان نیز وجود دارد. برای نمونه، اگر خدمت‌رسانی به زائران ابوعبدالله الحسین (علیه السلام) توسط موكب‌داران، که یک سازمان ایمانی به شمار می رود، بخواهد فراتر از ایام اربعین و در کل سال باشد، روشن است که امکان‌پذیر نیست.

این مطلب را می توان به نحو دیگری نیز نشان داد. چنان‌که ملاحظه می شود، در شکل ۱-الف تعداد پروژه‌هایی^۱ به تصویر کشیده شده است که یک گروه ایمانی در طول زمان قادر به انجام آنهاست. شیب این نمودار را می توان یک نماینده^۲ از انگیزه آنها در نظر گرفت؛ با این توجیه که هرچه انگیزه داوطلبین بیشتر باشد، به ازای هر واحد زمانی، پروژه‌های بیشتری را می توانند انجام دهند. این شیب در نقطه A (نقطه عطف) به حداکثر خود و در نقطه B (آستانه تحمل) به صفر می رسد. از اینجا به بعد، دو مسیر در پیش روی این گروه ایمانی است. ممکن است رسیدن به آستانه تحمل، منجر به فروپاشی این گروه شود و آنها مسیر BC را طی کنند و ممکن است با یک شیب ملایم‌تر اما به نحو فزاینده، تعداد پروژه‌ها را کاهش دهند تا به نقطه D برسند. در صورت ادامه کار این گروه ایمانی، همین چرخه می تواند تکرار شود؛ البته مسیر کاهش انگیزه و تعداد پروژه‌ها لزوماً ممکن است به نقطه D ختم نشود؛ بلکه این احتمال وجود دارد که جایی در مسیر BD مثلاً نقطه E متوقف شود و با تعداد پروژه‌های کم (نه لزوماً صفر) به کار خود ادامه دهند و این چرخه را دوباره تکرار کنند. چنان‌که در شکل ۱-ب ملاحظه می شود نحوه نوسان انگیزه آنها در طول زمان به تصویر کشیده شده است. روشن است که تعداد بهینه پروژه‌ها باید جایی بین نقطه A و B باشد. با ملاحظه این نکته که هیچ‌گاه نباید به خود نقطه B رسید و از این رو هر چه به نقطه A نزدیک‌تر باشد، انگیزه افراد بیشتر حفظ خواهد شد.

۱. منظور از پروژه، فعالیت‌هایی است که داوطلبین انجام می دهند؛ مانند کمک به سیل‌زدگان، زلزله‌زدگان؛ افراد بی‌خانمان و مواردی از این نوع که معمولاً این نهادهای اجتماعی انجام می دهند؛ به طوری که حتی می تواند شامل مواردی مانند کمک‌های مالی داوطلبین هم باشد.

شکل ۱: نمودار تعداد پروژه‌ها و انگیزه‌های یک گروه ایمانی

بنابراین، مدیران و مسئولین یک گروه ایمانی باید برای حل این مشکل چاره‌سازی کنند. آنها باید به این نکته دقت کنند که تعداد فعالیت‌ها از حد آستانه افراد بالاتر نرود. هرچند این امکان وجود دارد که با فعالیت‌هایی، حد آستانه افراد را بالا برد، ولی بالاخره این حد آستانه نمی‌تواند تا بی‌نهایت بالا برود و بنابراین، باید به فکر راه‌حل‌های دیگری رفت. شاید این مشکل را بتوان به این صورت حل کرد که یا اساساً در موارد خاص تمرکز کنند یا اگر تعداد اعضا به حدی بالا برود که بتوان آنها را به نحو گردشی وارد فعالیت کرد، به احتمال زیاد این مشکل تا حدی مرتفع خواهد شد. اما زیاد شدن تعداد اعضا ممکن است مشکلات دیگری به همراه داشته باشد که در مبحث «عدم اندازه مناسب» به آن پرداخته می‌شود.

۳-۲. شخص محور بودن

این واقعیت میدانی را نمی‌توان نادیده گرفت که اساساً تکوین و شکل‌گیری قریب به اتفاق گروه‌های ایمانی به وسیله شخص یا اشخاص محدود صورت می‌گیرد. به طوری که گفته‌اند: در بسیاری از مطالعات میدانی، که بر روی گروه‌های ایمانی انجام شده، این مطلب تأکید شده است که میزان مشارکت آنها در فعالیت‌های خدماتی، به شدت تحت تأثیر شخصی است که رهبری آن گروه را به عهده دارد (ویدال، ۱۹۹۹^۱، ص ۱۱). «شخص محور بودن» این ساختارهای اجتماعی هرچند می‌تواند مزیت‌هایی مانند عدم وابستگی به دولت، جهت‌گیری‌های متنوع، شکل‌گیری تعداد زیادی از آنها و اموری از این قبیل را در پی داشته باشد، اما در عین حال می‌تواند منشأ چالش‌های اساسی برای این ساختارها نیز به شمار آید. یکی از مشکلاتی که ناشی از این مشخصه خواهد بود، عدم پاسخگویی مسئولین این گروه‌ها در مقابل اعضای گروه است (اولارینمویه، ۲۰۱۲، ص ۹)؛ زیرا آنها به راحتی می‌توانند اعضا و ساختارها را به گونه‌ای تغییر دهند که بتوانند بیشترین درجه آزادی را در تصمیم‌گیری‌ها داشته باشند. در بسیاری از موارد، این رویه به ناکارآمدی سیستم در تشخیص و حل مسائل منجر خواهد شد. ضمن اینکه می‌تواند به واگرایی اعضا منجر شود و انگیزه آنها برای در کنار هم بودن را تا جایی کاهش دهد که برخی از اعضا، از این گروه جدا شوند. مهم‌ترین مشکل جدایی اعضا این است که احتمالاً آنها دیگر عضو گروه دیگری نشوند و به طور کلی، از گروه‌های ایمانی فاصله بگیرند. شخص محور بودن می‌تواند در حوادث غیر مترقبه نیز مشکلاتی اساسی برای یک گروه ایمانی ایجاد کند. مثلاً در یک گروه شخص محور، اگر مدیر آن مجموعه به هر علتی کناره‌گیری یا فوت کند، چون این ساختار حول یک شخص شکل گرفته بود، به سادگی فرو

خواهد پاشید و معمولاً دیگر اعضا نمی‌توانند همان مجموعه را ایجاد کنند. مگر آنکه شخص دیگری با همان معیار یا نزدیک به آن، کاریزمای لازم را داشته باشد که افراد شخصیت او را برای ادامه کار مناسب بدانند. به‌هرحال، چنین ساختاری نمی‌تواند در مقابل شوک‌های بیرونی وارد شده بر مدیریت گروه، تاب‌آوری لازم را داشته باشد.

بنابراین، مشکلاتی مانند عدم پاسخگویی، کاهش انگیزه اعضا، واگرایی گروهی، ناکارآمدی، واگرایی اجتماعی و بحران جانشینی می‌تواند از پیامدهای مهم شخص محور بودن این ساختارها باشد که البته می‌توان با ایجاد اساسنامه‌ها و تقسیم قدرت سازمانی میان اعضا، این مشکل را تا حد زیادی مرتفع کرد. با وجود این، خود این چارچوب مند بودن می‌تواند مشکل دیگری مانند افزایش دیوان‌سالاری را ایجاد کند که چون در دایره چالش‌های این نهادها برای رسیدن به جامعه ایمانی نیست و سرانجام، اثراتی مانند افزایش هزینه‌های مبادله و کاهش سرعت عمل را در پی دارد؛ بنابراین بررسی آن را باید در تحقیق‌های دیگری دنبال نمود.

۳-۳. ایجاد انشعابات واگرایانه

این تصور که یک گروه ایمانی می‌تواند بدون هیچ‌گونه تغییری در اعضای گروه به کار خود ادامه دهد، تصویری تخیلی و به دور از واقعیت میدانی است. این واقعیت را نه تنها با درک شهودی خود بلکه با نگاه تاریخی به پدیده‌های ایمانی نیز می‌توانیم تصدیق کنیم. تقریباً هیچ دینی وجود ندارد که از انشعابات در امان مانده باشد و با همان هسته اولیه خود ادامه پیدا کرده باشد. شاید نتوان گروهی ایمانی‌تر از ملازمان انبیای عظام علیهم‌السلام نام برد که حتی با وجود آن ایمان‌های قوی باز هم به انشعاب تن دادند و هرکدام مسیر متفاوتی را طی کردند. البته همیشه انشعاب یک امر منفی و مطرود نیست؛ بلکه گاه انشعاب‌ها در جهت همگرایی صورت می‌گیرند. برای مثال، گاه تعدادی از افراد یک گروه ایمانی تشخیص می‌دهند که افزون‌بر روش و موضوع مورد نظر این گروه، باید به روش دیگری یا به موضوعات دیگری نیز پرداخته شود و بنابراین، ترجیح می‌دهند گروه ایمانی دیگری را تشکیل دهند. روشن است که این امر می‌تواند در جهت پوشش همه مسائل و همه سلائیق عمل کند و در نتیجه، یک موضوع چالشی برای گروه‌های ایمانی به شمار نمی‌رود.

اما گاه علت انشعاب‌ها مسائل دیگری است که می‌تواند در جهت واگرایی عمل کنند. برای نمونه، چنان‌که در بحث «شخص محور» بودن بیان شد، گاه علت واگرایی، عدم پاسخگویی و خودکامگی رده‌های بالای ساختار نسبت به اعضای عادی است. بیان شد که در این صورت می‌تواند یک واگرایی یا فروپاشی صورت پذیرد. در مواردی نیز انشقاق در گروه باعث می‌شود که افراد، گروه‌های مشابهی تأسیس کنند و در جهت تقابل و تعارض با گروه سابق عمل کنند که به روشنی مخالف با وجهه ایمانی بودن آنهاست. اگر انگیزه‌های اعضای گروه به هر علتی اعم از تعداد زیاد پروژه‌ها یا مسائلی مانند مسائل سیاسی کاهش یابد نیز می‌تواند به واگرایی اعضا و در نهایت واگرایی اجتماعی منجر شود؛ به‌گونه‌ای که این اعضا دیگر حاضر به شرکت در گروه‌های مشابه نباشند و در نتیجه، شدت اثر این ساختارهای اجتماعی در جامعه کاهش می‌یابد.

حتی اگر دموکراتیک‌ترین ساختار بر یک گروه ایمانی حاکم باشد، باز هم نمی‌تواند مصون از این‌گونه انشعابات باشد؛ زیرا انسان‌ها دارای سلائیق متفاوتی هستند که به‌هرحال همه آنها را نمی‌توان در یک گروه ایمانی سازمان‌دهی کرد. پویایی یک گروه ایمانی چه در جهت سهولت ورود و خروج اعضا و چه در جهت شناوری اهداف و مسئولیت‌های گروه، می‌تواند تا حد زیادی این مشکل را برطرف کند. با وجود این، اینکه یک گروه ایمانی تا چه اندازه می‌تواند در مسائل مختلف انعطاف‌پذیر باشد، خود مسئله دیگری است که باید آن را هم در بحث «عدم‌اندازه مناسب» و هم در بحث «ورود بدون تخصص در مسائل تخصصی» پیگیری کرد.

۳-۴. ورود بدون تخصص در مسائل تخصصی

یکی از چالش‌های اساسی گروه‌های ایمانی ورود به فعالیت‌هایی است که انجام آنها نیاز به تخصص خاص دارد و به‌صرف داشتن علاقه و اطلاعات عمومی نمی‌توان در آن فعالیت‌ها موفق بود. به‌دلیل ماهیت داوطلبانه و غیرپولی این گروه‌ها، بسیار اتفاق می‌افتد که افراد متخصص کمتر وارد این ساختارهای اجتماعی شوند؛ زیرا «هزینه فرصت» ورود خود را بسیار زیاد می‌دانند. این اتفاق باعث می‌شود بیشتر افراد این

گروه‌ها یا تخصص‌های کمتری داشته باشند یا دارای تخصص‌های متنوعی باشند و کمتر اتفاق می‌افتد که همگی دارای یک تخصص باشند که بتوانند در یک فعالیت اجتماعی با تخصص ویژه فعالیت کنند. از سوی دیگر، چنان‌که بیان شد، «شخص محور بودن» یکی از چالش‌های این ساختار اجتماعی است. حال اگر شخصی که عهده‌دار یک گروه ایمانی است، تخصص لازم را نداشته باشد، با توجه به تشریحی که فعالیت‌های گروه به سمت اهداف وی دارند، ممکن است گروه را به سمت فعالیت‌هایی سوق دهند که تخصص خاصی در آنها ندارند.

مشارکت در امور توسعه‌ای و گاه فعالیت‌های اقتصادی جامعه، که در آنها تخصص لازم را ندارند، می‌تواند به شکست اقتصادی گروه، در نتیجه، متضرر شدن آنها و حتی گاه رساندن زیان به دیگر افراد جامعه منجر شود که به احتمال زیاد، یک نحوه واگرایی اجتماعی را نیز به دنبال خود دارد. شاید صندوق‌هایی را به وفور در اطراف خود دیده باشیم که با نیت خیر و در جهت کمک به دیگران تشکیل شده بودند و به فروپاشی و شکست اقتصادی رسیدند. این صندوق‌ها نه تنها اموال خود بلکه اموال دیگرانی را از بین بردند که به آنها اعتماد داشتند و با قصد مشارکت در امور خیر، اموال خود را به نحو قرض الحسنه در اختیارشان قرار داده بودند. گروه ایمانی که می‌توانست در جهت هم‌گرایی جامعه به سمت ایجاد یک جامعه ایمانی گام بردارد، اکنون به علت عدم تخصص، خود به عامل واگرایی اجتماعی تبدیل شده است. افرادی که متضرر شده‌اند به احتمال زیاد نه تنها در اینجا بلکه دیگر در هیچ گروه مشابهی فعالیت نمی‌کنند و این می‌تواند یک پسرقت به شمار آید.

یکی دیگر از پیامدهای این چالش، عدم کارایی اقتصادی در انجام پروژه‌های محوله است. وقتی ساختاری تخصص کافی برای انجام یک فعالیت را نداشته باشد، به یقین موجب هدررفت منابع خواهد شد و نمی‌تواند به اقتصادی‌ترین وجه آن را انجام دهد. این حالت نیز نقض غرض خواهد بود و می‌تواند به یک نحوه واگرایی اجتماعی هم منجر شود؛ زیرا وقتی افراد جامعه این عدم کارایی را ملاحظه کنند، این احتمال وجود دارد که از آنها دور شوند و دیگر مشارکتی با آنها نداشته باشند.

اشتباه در نحوه تشخیص مسائل جامعه نیز یکی دیگر از نتایج و آثار عدم تخصص است. اینکه یک گروه اساساً در چه مسئله اجتماعی مشارکت کند، خود نیازمند اطلاعات و دانش کافی در حوزه علوم اجتماعی است. اگر مسئله‌ای از اولویت‌های جامعه نباشد، ورود در آن مسئله می‌تواند موجب هدررفت منابع و در نتیجه، عدم کارایی اقتصادی شود. بنابراین، برای حل این مشکل در درجه اول باید گروه‌های ایمانی سعی کنند از حالت «همه‌کاره‌هیچ‌کاره» خارج شوند و با کسب دانش و تخصصات لازم به نحو تخصصی وارد یک مسئله شوند و سعی کنند به دور از احساسات، صرفاً در مسائل مورد مطالعه وارد شوند. در گام بعدی، انضباط ساختاری باید بر این گروه‌ها حاکم شود تا از هدررفت منابع جلوگیری شود؛ البته باید بدانیم انضباط ساختاری، اندازه بهینه‌ای دارد که باید آن را در پیگیری بحث «بوروکراسی سازمانی» دنبال نمود.

۳-۵. عدم اندازه مناسب

اندازه سازمان‌های ایمانی به وضوح می‌تواند در نوع و نحوه عملکرد آنها تأثیر مستقیم داشته باشد. برای مثال، داشتن منابع کافی، همبستگی زیادی با اندازه این سازمان‌ها دارد (ویدال، ۱۹۹۹، ص ۱۴). از طرفی تعداد زیاد اعضا می‌تواند موجب گردش آنها در فعالیت‌ها شود تا به علت فشار کاری زیاد، انگیزه اعضا کاهش نیابد؛ بنابراین کوچک ماندن این ساختارهای اجتماعی می‌تواند میزان تأثیرگذاری و حتی بقای آنها را تحت شعاع قرار دهد.

باین اوصاف، نباید تصور شود که هرچه یک سازمان ایمانی بزرگ‌تر باشد، بازدهی بیشتری برای جامعه و خود آن سازمان خواهد داشت؛ زیرا وقتی اعضای یک سازمان زیاد شدند، طبیعی است که میزان شناخت‌های شخصی اعضا و مدیران آن مجموعه کاهش می‌یابد. وقتی ارتباطات شخصی تبدیل به ارتباطات سازمانی شد، برای آنکه اعتماد افراد همچنان حفظ شود، باید مستندات دقیقی تنظیم شود که بتوان آنها را به دیگران ارائه داد. هرچه دقت این اسناد بالاتر رود، می‌تواند اعتماد بیشتری را به خود جلب کند. از سویی، افزایش دقت اسناد، مساوی است با افزایش هزینه‌های مبادله؛ یعنی اگر اندازه گروه به حدی بود که نسبت به هم شناخت و اعتماد شخصی داشتند، اساساً نیاز به این هزینه‌ها نبود؛ ولی وقتی ارتباطات از حالت شخصی خارج شد، باید هزینه‌هایی صرف شود تا دیگران اعتماد لازم را داشته باشند؛ بنابراین باید با لحاظ هزینه‌های مبادله آن را کاملاً سنجید که بزرگ‌تر شدن گروه تا کجا ادامه داشته باشد. بزرگ شدن بیش از اندازه مشکلات دیگری را نیز به دنبال می‌آورد که آنها را باید در بحث‌های «بوروکراسی سازمانی» و «قدرت» پی‌گرفت.

تنها مشکل تبدیل شدن ارتباطات شخصی به ارتباطات سازمانی، افزایش هزینه‌های مبادله نیست؛ بلکه در ارتباطات سازمانی، افراد هویت ایمانی خود را از دست می‌دهند به یک ارتباط بی‌روح و عاری از هرگونه عواطف ایمانی تن می‌دهند. این نقطه، نقطه شروع واگرایی خواهد بود که به شدت انگیزه فعالیت ایمانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اگر قرار است یک نهاد ایمانی شکل بگیرد، باید تمام مناسبات آن ایمانی باشد که این امر، در ارتباطات خشک و بی‌روح سازمانی اتفاق نمی‌افتد.

۳-۶. ایجاد و تشدید شکاف‌های اجتماعی ناشی انحراف منابع

یکی از مسائلی که گروه‌های ایمانی به‌نحو بالقوه با آن مواجه هستند، خطر تبعیض در ارائه خدمات به جامعه و تورش جهت صرف منابع به سمت اهداف و گروه‌هایی است که متفاوت از نظر اهداکنندگان آن منابع هستند (اولارینمویه، ۲۰۱۲، ص ۱۰). این امر می‌تواند جامعه را نسبت به نحوه تخصیص منابع این گروه‌ها حساس نموده و آن را به‌عنوان آزمونی در جهت راستی‌آزمایی آنها لحاظ کند (ویدال، ۱۹۹۹، ص ۱۸). انحراف و تورش داشتن منابع می‌تواند یک نحوه واگرایی اجتماعی ایجاد کند که مغایر با وجهه ایمانی آنهاست. توضیح اینکه، فرقه‌گرایی و تشدید اختلاف فرقه‌ای می‌تواند تهدیدی اساسی برای جامعه باشد. وقتی گروه‌هایی که خود را متعلق به یک فرقه خاص می‌دانند، اقدام به فعالیت‌های اجتماعی در قالب گروه‌های ایمانی کنند، دو اشکال می‌تواند در پی داشته باشد: اول آنکه آنها همه منابع را صرفاً به سمت افراد وابسته به فرقه خود هدایت کنند. مشکل دوم این است که با هدف جذب دیگر اقشار جامعه به فرقه خودشان، به فعالیت‌های اجتماعی اقدام کنند. به‌وضوح روشن است که هر دو مورد جامعه را به سمت چندپارگی و سرانجام ایجاد واگرایی اجتماعی می‌برند. همین مشکل در گروه‌های ایمانی وابسته به نژاد یا صنف‌های خاص نیز مشاهده می‌شود. با این تفاوت که آنها به‌دنبال عضوگیری نیستند؛ بلکه منابع را به سمت نژاد یا صنف موردنظر خود هدایت می‌کنند که می‌تواند نژادگرایی و صنف‌گرایی را تقویت کند. وقتی افراد جامعه این تبعیض در تخصیص منابع را ملاحظه کنند، یک نحوه دوگانگی با آنها در خود احساس می‌کنند که به‌روشنی، جامعه را از رسیدن به یک ساختار ایمانی منحرف خواهد کرد.

۳-۷. تقابل احتمالی دولت‌های سکولار

با وجود آنکه به‌صرف سکولار بودن دولت، ممکن است تقابلی با گروه‌های ایمانی صورت نگیرد؛ زیرا برای مثال، ایالات متحده با آنکه از دکتترین سکولار پیروی می‌کند، ولی نهادها و گروه‌های مذهبی و ایمانی نقش برجسته‌ای در توسعه این کشور ایفا می‌کنند (ریورا و نیکلز، ۲۰۱۴، ص ۱۸۲)؛ به‌نحوی که در سال ۱۹۹۶ قانونی را به‌تصویب رساندند که طبق آن، سازمان‌های مبتنی بر ایمان نیز بدون آنکه از ویژگی مذهبی بودن خود دست بکشند، می‌توانند برای کسب بودجه عمومی و در شرایط برابر با سازمان‌های سکولار رقابت کنند (مک‌گرو و کنان، ۲۰۰۶، ص ۲۳). با وجود این، گاه دولت‌های سکولار وجود گروه‌های ایمانی را در تقابل با موجودیت و اهداف خود می‌دانند؛ به‌طوری که در مورد دولت‌های سکولار آفریقایی گفته‌اند: «مهم‌ترین ترس آنها ظرفیت عظیم دین برای بسیج و تشکیل یک عرصه مستقل و مشروع در جهت کنش سیاسی و احتمالاً تقابل با دولت است» (اولارینمویه، ۲۰۱۲، ص ۲).

بنابراین، وجود دولت‌های سکولاری که درجه آزادی کمتری در اختیار نهادهای مبتنی بر ایمان قرار می‌دهند، می‌تواند کارایی و حتی موجودیت این گروه‌ها را در معرض یک چالش جدی قرار دهد؛ به‌ویژه در جایی که کنشگری این گروه‌ها در جامعه نیز به‌نحو معناداری محسوس باشد. در نتیجه، مسیر رسیدن به یک جامعه ایمانی را می‌تواند با دشواری همراه کند. هرچند اگر نهادهای ایمانی از انسجام درونی بالایی برخوردار باشند، مشکلات بیرونی تنها می‌تواند زمان رسیدن به جامعه ایمانی را به تأخیر بیندازند؛ نه اینکه از اساس آن را منتفی کنند.

۳-۸. دگردیسی و تعارض درونی

در حالی که سازمان‌های دولتی، وجهه سکولاری دارند، بررسی سازمان‌های مبتنی بر ایمان ما را به این نتیجه می‌رساند که این وابستگی مذهبی و ایمانی است که آنها را از هم‌تایان خود متمایز می‌کند (نور و ناوی، ۲۰۲۳، ص ۷۸). در واقع، حفظ هویت دینی در مقابله با

نیروهای قدرتمند سکولاریزه، یکی از اهداف اصلی شکل‌گیری این نوع سازمان‌های اجتماعی بوده است. مؤسسين این سازمان‌ها قصد داشتند نهادی ایجاد کنند که:

۱. ضمن حل مشکلات جامعه، به باورهای مذهبی هم وفادار باشند؛
۲. کاری کنند که شهروندان عادی نیز به کارگزاران اخلاقی تبدیل شوند و فعالیت‌های اجتماعی رضایت‌بخشی انجام دهند؛
۳. از سکولاریزه کردن جامعه جلوگیری کنند و درنهایت، خود را به‌عنوان یک گونه واسطه مالی و تنظیم‌کننده اقتصادی معرفی کنند (بیلفلد و کلیولند، ۲۰۱۳، ص ۴۴۹-۴۵۱).

هرچند مشخصه ایمانی بودن این سازمان‌ها می‌تواند تفاوت‌های مهمی در اهداف و استراتژی‌های آنها ایجاد کند، ولی به‌نظر می‌رسد مهم‌ترین کارکرد این مشخصه، جلوگیری از تضاد درون‌سازمانی باشد. ایمان و معنویت این قابلیت را دارند که به‌عنوان عامل متحدکننده در تضادهای درون‌سازمانی و بین سازمان و سایر بازیگران اجتماعی عمل کنند؛ اما درباره اینکه یک سازمان برای حفظ ایمان اعضای خود چه برنامه‌ای باید داشته باشد، مباحث متفاوتی مطرح شده است.

حفظ ارتباطات درون‌سازمانی، شبکه‌سازی میان افراد مؤمن به‌ویژه آنهایی که کارهای مشابهی در مکان‌های مختلف انجام می‌دهند و سرانجام دوری از الزامات قراردادهای دولتی می‌تواند در حفظ هویت ایمانی و غیرقابل مذاکره بودن آن کمک شایانی داشته باشد (بیلفلد و کلیولند، ۲۰۱۳، ص ۴۴۹-۴۶۰). نقش رهبر گروه نیز می‌تواند بسیار مهم باشد که تصمیماتی در جهت ایمانی بگیرد و از این جهت، از گروه محافظت کند؛ البته اگر فعالیت‌های یک گروه ایمانی به دور از ناخالصی‌های مادی و صرفاً در جهت نیل به رضایت پروردگار باشد، همین فعالیت‌ها می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر حفظ وجهه ایمانی بودن گروه داشته باشد.

تاریخ نشان می‌دهد که سازمان‌هایی که با اهداف اجتماعی شروع به کار کرده‌اند، هرچه بیشتر در بازار حضور یافتند، به‌طور پیوسته از آن اهداف دور شده‌اند. این تجربه بسیاری از تعاونی‌ها، اتحادیه‌های اعتباری و انجمن‌های کمک متقابل بود که در قرن نوزدهم و بیستم در اروپا شکوفا شدند. آنها مطمئناً ارزش‌های بازاری و غیربازاری را با هم ترکیب می‌کردند؛ اما با گذشت زمان، یک نوع ارزش (بازاری) تمایل داشت که بقیه را از بین ببرد (ادواردز، ۲۰۱۰^۱، ص ۸۳). بنابراین، دخالت در فعالیت‌های اجتماعی که سود (اعم از اجتماعی یا اقتصادی) برای اعضای گروه داشته باشند، می‌تواند نقطه آغازین سکولاریزه شدن این گروه‌ها باشد؛ زیرا ماهیت این گروه‌ها در خیررسانی به دیگران است و از این جهت، دارای اهمیت و ارزش معنوی هستند. حال اگر جهت خیررسانی به سمت خودشان باشد، چنان‌که در بحث «ایجاد و تشدید شکاف‌های اجتماعی ناشی انحراف منابع» بیان شد، هم شکاف اجتماعی ایجاد می‌کند و هم وجهه ایمانی خود را از دست خواهد داد و به یک سازمان سکولار تبدیل خواهد شد.

۳-۹. تعارض عملی با دیگر گروه‌ها

سازمان‌های ایمانی که از یک سنت مذهبی سرچشمه می‌گیرند، ممکن است درک متفاوتی در مورد اهداف‌شان داشته باشند (نور و نای، ۲۰۲۳، ص ۸۰) و این می‌تواند نقطه آغاز یک تعارض عملی باشد. گروه‌هایی که خود را از یک دین می‌دانند، در صورتی که اهداف دیگر گروه‌ها را در راستای دین خود ادراک نکنند، ممکن است به یک مقابله عملی دست بزنند که نتیجه‌ای جز واگرایی اجتماعی نخواهد داشت. در واقع، تعارض اهداف گروه‌های ایمانی هم‌کیش باید در فضاهای علمی و دانشگاهی مطرح و بررسی شوند؛ ولی اگر این تعارض به برخوردهای عملی گروه‌های ایمانی با یکدیگر منجر شود، نه‌تنها آن گروه‌ها به اهداف خود در زمینه گسترش و تسری ایمان به جامعه موفق نخواهند شد، بلکه از این جهت به یک پسرفت اجتماعی هم خواهیم رسید.

۳-۱۰. بزرگ‌نمایی عملکردی

اگر گروه‌های ایمانی به دنبال کسب بودجه‌های دولتی و حتی کمک‌های مردمی باشند، ممکن است در دام بزرگ‌نمایی عملکرد خود بیفتند و

از این جهت به دنبال کسب بودجه و کمک بیشتر باشند. روشن است این امر با روح ایمانی این سازمان‌های اجتماعی در تعارض آشکاری قرار دارد. در بعضی از مطالعات میدانی به نکته‌ای اشاره کرده‌اند که گاه گروه‌ها به‌نحو ناخواسته و ناخودآگاه در این فضا قرار می‌گیرند و این در صورتی است که آنها در مناطق کمتر برخوردار فعالیت کنند؛ چون در این مناطق برنامه‌های خدماتی بیشتری نسبت به دیگر مناطق گزارش می‌شود (ویدال، ۱۹۹۹، ص ۱۱). این تصور به‌وجود می‌آید که توان عملیاتی این گروه‌ها زیاد است؛ در حالی که صرفاً در یک منطقه نیازمند قرار گرفته‌اند. بزرگ‌نمایی می‌تواند بودجه‌هایی را جذب کند که در واقع، حق گروه‌ها و مناطق دیگر بود. این امر به ناکارآمدی و هدررفت منابع منجر خواهد شد که چنان‌که گفتیم،^۱ می‌تواند یک نحوه واگرایی اجتماعی را نیز در پی داشته باشد.

۳-۱۱. وابستگی به دولت یا سازمان‌های حامی

بر اساس مطالعات میدانی، نهادهای مبتنی بر ایمان که وابستگی زیادی به سازمان‌های دیگر دارند، از تعداد قابل توجهی برخوردارند. برای مثال، در اندونزی پنج نوع نهاد مبتنی بر ایمان شناسایی شده است که تنها یک نوع از آنها مستقل از دیگر سازمان‌ها بوده و چهار نوع دیگر یا به دولت و سازمان‌های بین‌المللی وابسته هستند یا به سازمان‌های «مادر»؛ یعنی سازمان‌هایی که به‌لحاظ معنوی و فکری جهت‌دهنده آنها هستند. برای نمونه، بعضی از نهادها وابسته به جنبش‌های سیاسی و بعضی هم به نهادهای مذهبی وابستگی زیادی داشتند (نور و نای، ۲۰۲۳، ص ۸۰). اگر قرار باشد نهادهای مبتنی بر ایمان وابستگی معناداری به دیگر سازمان‌ها داشته باشند، بسیار اتفاق می‌افتد که از عملکرد و اهداف اولیه خود دور شوند. عکس‌العمل سریع در حوادث اجتماعی، تنوع و پوشش همه سلیقه‌ها، کارآمدی، شفافیت، پاسخگویی، حفظ وجهه ایمانی خود و جامعه و مواردی از این قبیل، خصوصیات هستند که در صورت وابستگی به دیگر نهادها و سازمان‌ها در معرض خطر قرار می‌گیرند.

عدم پاسخگویی، عدم شفافیت مالی و عدم استفاده از نیروهای کارآمد و ماهر، همبستگی زیادی به رابطه این نهادها با سازمان‌های مادر دارد؛ به طوری که هر چه این ارتباط نزدیک‌تر باشد، معمولاً این نهادها پاسخگویی، شفافیت و نیروهای کارآمد کمتری دارند (اولارینمویه، ۲۰۱۲، ص ۹-۱۰). چنان‌که بیان شد،^۲ ایجاد بوروکراسی، سکولاریزه‌شدن و از دست دادن عنصر ایمان، یکی از چالش‌هایی است که در ارتباط با دولت می‌تواند به‌وجود آید. برای مثال، در بعضی از مطالعات در خصوص نهادهای مبتنی بر ایمان در بعضی از شهرهای ایالت تگزاس در ایالات متحده، این نتیجه جالب به‌دست آمد که بسیاری از آنها علاقه‌ای به پیگیری و دریافت کمک‌های مالی دولتی نداشتند؛ زیرا می‌ترسیدند که چنین رابطه‌ای بر معنویت و ایمانشان تأثیر منفی داشته باشد (تاماس،^۳ ۲۰۰۹، ص ۴۳).^۴

از سوی دیگر، تغییرات اجتماعی در جامعه‌ای که قرار است به‌سمت فضای ایمانی حرکت کند، از تعاملات صدها نفر و اجتماعات ایمانی پراکنده حاصل می‌شود که همگی تحت یک هدف مشترک عمل می‌کنند؛ یعنی برای اینکه یک جامعه ایمانی به‌وجود آید، باید مؤمنین را در خواسته‌های مؤمنانه خود کاملاً آزاد بگذارند و از طریق فشار یا منابع بیرونی، نباید اقدام به دست‌کاری اکوسیستمی کرد که آنها به‌نحو خودجوش ایجاد می‌کنند. در واقع، یکی از دلایل اهمیت ایجاد جامعه ایمانی این است که این ساختار، فضایی عاری از کنترل‌های دولتی و فشار اِلمان‌های بازار فراهم می‌کند تا افراد بتوانند فعالیت‌های خود را در جهت اهداف متعالی مدنظر و کاملاً با علائق و سلائق خود انجام دهند. در این فضا است که انسان‌ها می‌توانند مهارت‌های تعامل و مذاکره را بیاموزند و ارزش‌های اخلاقی اعم از صبر، همکاری و محبت به دیگران را پرورش دهند.

۳-۱۲. سوءاستفاده‌های اجتماعی و اقتصادی

یکی از مشکلاتی که این نوع از نهادهای اجتماعی را تهدید می‌کند، سوءاستفاده از آنها در جهت کسب منافع اجتماعی و اقتصادی است. طبق تحقیقات صورت گرفته، ورود صاحبان سرمایه به این گونه فعالیت‌های اجتماعی، عمدتاً در جهت مزایای مالیاتی فردی یا شرکتی، مدیریت ریسک یا ایجاد شهرت، جلب احترام و اعتبار، بازاریابی و اموری از این قبیل است؛ به طوری که گفته‌اند: «به فقرا غذا بدهید، نامی پیدا کنید»^۵

۱. در بحث «ورود بدون تخصص در مسائل تخصصی»

۲. در مباحث «دگرذیبی و تعارض درونی» و «بوروکراسی سازمانی»

3. Thomas

۴. این ترس و واژه در دیگر گروه‌های مبتنی بر ایمان نیز گزارش شده است (گیلمن، ۲۰۰۷، ص ۲۲۴ و بیرچر، ۲۰۱۱، ص ۱۰۱).

5. feed the poor, get a name

(مرواریدی، ۲۰۱۲، ص ۱۱۳۹). تحقیقات کارل و کاتز^۲ (۱۹۸۳) نشان داد که چگونه فعالیت‌های بشردوستانه بنیاد فورد و راکفلر، هژمونی سرمایه‌داری را تقویت کرد؛ حتی در مواردی مانند بنیادهای مونسانتو و کارگیل^۳ که به کشاورزان آفریقایی نهاده رایگان اعطا می‌کردند، روشن شد که آنها در واقع، آزمایشگاهی برای دانه‌های تراریخته خود می‌خواستند و با این کار، افزون‌بر بازاریابی در دیگر مناطق، انحصار تولید آن را نیز در دست گرفتند و به ثروت‌های هنگفتی رسیدند؛ تنها با ادعای ایجاد شغل برای فقرا (مرواریدی، ۲۰۱۲، ص ۱۲۰۰-۱۲۰۸).

مشکل دیگر این است که پول، اثر هدایت‌گری دارد و اهداکنندگان می‌توانند معیارها و شرایط خود را به دریافت‌کنندگان تحمیل کنند. این اشکال در پول‌های کلان اتفاق می‌افتد؛ ولی در فعالیت‌های بشردوستانه معمولی که پول‌های خرد جابه‌جا می‌شود، چنین اشکالی به‌وجود نمی‌آید (ادواردز، ۲۰۱۰، ص ۲۷). اینکه بنیاد بیل گیتس با کمک‌هایش می‌خواهد وضعیت مدارس دولتی آمریکا را بهبود بخشد، کار پسندیده‌ای به نظر می‌رسد؛ ولی چرا باید ایده‌های او در مورد چگونگی انجام این وظیفه بر دیگران برتری یابد؟ فقط به دلیل ثروتمند بودن است؟ آیا مطلوب است که تیمی متشکل از سه عضو یک خانواده بتواند چنین نقش تأثیرگذاری را ایفا کنند؟ (همان، ص ۹۵)

هرچند در نگاه اول ممکن است این تهدید را خاص مواردی بدانیم که این نهادها به‌طور مستقیم به کلان سرمایه‌دارها متصل باشند، ولی این مشکل می‌تواند گریبان‌گیر نهادهای ایمانی کوچک نیز بشود. اگر شفافیت و نظارت درون‌سازمانی لازم وجود نداشته باشد، آنها نیز ممکن است در مقیاس کوچک‌تری دچار همین نوع از سوءاستفاده‌های اجتماعی و اقتصادی شوند و چون این موارد با روح گروه‌های ایمانی در تعارض است، نوع شدیدی از واگرایی اجتماعی را به‌همراه خواهد داشت که کمتر قابل جبران خواهد بود.

۳-۱۳. قدرت اجتماعی

عرصه اجتماعی همانند عرصه بازار متأثر از توان عملیاتی عامل‌های اجتماعی است. اگر قدرت تأثیرگذاری عامل‌های اجتماعی به‌حدی باشد که بر رفتار دیگران اثر محسوسی داشته باشد، به‌نحوی که بتوانند جامعه را به‌سمت اهداف مدنظرشان مدیریت کنند، جامعه را از یک حالت فعال، به یک حالت منفعل تبدیل می‌کند. چنین جامعه‌ای مانند یک بازار انحصاری خواهد شد که به‌شدت تحت تأثیر اهداف و عملکردهای گروه‌های غالب خواهد بود. اما در صورتی که «افتراق قدرت اجتماعی» به‌خوبی صورت گرفته باشد؛ به‌نحوی که گروه‌های مختلف بتوانند در مناسبات ایمانی خود، رفتاری مطابق با سلیقه خود ارائه دهند، این جامعه شبیه یک بازار رقابتی خواهد شد که میزان قدرت هر عامل ناچیز بوده و بنابراین، می‌تواند به بهترین عملکرد اجتماعی منجر شود.

در این راستا، اگر گروه‌های ایمانی از قدرت کنشگری بالایی برخوردار باشند، از آنجا که با یک پدیده انسانی و خطاپذیر مواجه هستیم، این امر می‌تواند ساختارهای جامعه را به‌نفع آنها تورش‌دار کند. افزون‌بر این، داشتن یک قدرت اجتماعی زیاد، به‌راحتی می‌تواند به قدرت اقتصادی زیادی منجر شود و این موضوع می‌تواند یک دور قدرت ایجاد کند؛ دوری که می‌تواند لزوماً به‌نفع دیگر گروه‌ها و نهادهای ایمانی نباشد. یک نمونه از این مشکل، در بحث «سوءاستفاده‌های اجتماعی و اقتصادی» ارائه شد. نمونه دیگر، آن دسته از سازمان‌های ایمانی هستند که در عرصه تأمین مالی اقشار ضعیف وارد شده‌اند و به‌راه‌اندازی نهادهای پولی مانند بانک اقدام کرده‌اند. این امر می‌تواند قدرت قابل ملاحظه‌ای در اختیار آنها قرار دهد؛ به‌طوری که افزون‌بر حرکت به‌سمت سکولاریزه‌شدن و دورشدن از وجهه ایمانی، کم‌کم مورد سوءاستفاده صاحبان سرمایه نیز قرار گیرند.

در چنین حالتی، به‌جای آنکه با هژمونی سرمایه‌داری مقابله شود، خود به‌عاملی برای این هژمونی تبدیل می‌شوند و زمان رسیدن به یک جامعه ایمانی را به‌تأخیر می‌اندازند؛ زیرا این چالش به‌سادگی قابلیت ایجاد واگرایی اجتماعی را دارد. بنابراین، نحوه ورود در موضوعات اجتماعی، اندازه این نهادها، وابستگی به دولت و سازمان‌های مادر و مواردی از این قبیل که به‌تفصیل در مورد آنها بحث شد، می‌توانند در ایجاد یا تشدید این چالش دخالت مستقیم داشته باشند و بنابراین، باید با احتیاط و دقت بیشتری نسبت به رعایت آنها حساسیت داشت.

1. Morvaridi

2.. Karl and Katz

3.. Monsanto and Cargill

۳-۱۴. حفظ چارچوب‌های شرعی و اخلاقی

از آنجاکه نگاه ما در این بررسی از زاویه سازمانی و نهادی است، شاید نتوان این مشکل را در این چارچوب گنجاند؛ زیرا درست است که حفظ موازین شرعی و اخلاقی افراد حاضر در این نهادهای اجتماعی، قطعاً در رسیدن به جامعه ایمانی مؤثر است؛ اما این مسئله در همه جا جاری است و حیثیت سازمانی بودن آنها دخیل نیست. حتی اگر هیچ سازمان مبتنی بر ایمانی وجود نداشته باشد، بازهم باید موارد شرعی و اخلاقی را رعایت کرد؛ از این رو، اینکه در بعضی از تحقیقات^۱ حفاظت اخلاقی و جنسی در این گونه سازمان‌ها مطالعه شده است، به نظر می‌رسد خارج از موضوع این نوشتار باشد. با وجود این، از آنجاکه به دلیل انتظارات بالاتر جامعه، هرگونه تخلفات شرعی و اخلاقی، اثرات شدیدتر و منفی‌تری بر جامعه خواهد گذاشت، بنابراین شاید بتوان مطلب را به این صورت بیان کرد که در این گونه سازمان‌ها باید به نحو سازمانی و روشمند از احکام شرعی و اخلاقی حفاظت کرد تا از حالت کنترل صرف فردی خارج و دارای چارچوب‌های سیستمی شود.

۴. ارتباط نهادهای مبتنی بر ایمان و شکل‌گیری جامعه ایمانی

در ابتدا این تصور بدیهی به نظر می‌رسد که رابطه نهادهای ایمانی و شکل‌گیری جامعه ایمانی به‌طور قطع، یک رابطه مثبت خواهد بود؛ زیرا در نگاه اول و بدون لحاظ موارد دیگری از قبیل ساختارهای پیشین جامعه و نهادهای رقیب، روشن است که هرچه تعداد و ضریب نفوذ نهادهای ایمانی در جامعه زیادتر شود، کم‌کم آن جامعه به یک جامعه ایمانی تبدیل خواهد شد و تصویری غیر از این، عجیب به نظر می‌رسد. اما هنگامی که این گروه‌ها با نگاه دقیق‌تری بررسی شد و چالش‌های احتمالی پیش‌روی آن را برشمردیم، به تدریج، از این تصور خام و ابتدایی فاصله گرفتیم و به دور از تخیلات ذهنی به درک عینی‌تری از واقعیت موجود این نهادهای اجتماعی مبتنی بر ایمان پی بردیم.

چنان‌که در بررسی چالش‌های پیش‌روی سازمان‌ها و گروه‌های ایمانی به‌خوبی روشن شد، گاه مواردی مانند تعارض عملی با دیگر گروه‌ها، دگرذیسی و تعارض درونی، انشعابات و اگرایی، سوءاستفاده‌های اقتصادی، ایجاد و تشدید شکاف اجتماعی، شخص محور بودن و دیگر مواردی که در مورد آنها بحث شد، اگر آن چالش مرتفع نشود و همچنان پابرجا باشد، یک نحوه واگرایی اجتماعی را به دنبال خواهد داشت که به‌وضوح، با وجهه ایمانی این نهادها در تعارض است. واگرایی اجتماعی یعنی دورشدن از تشکیل جامعه ایمانی؛ یعنی لزوماً رابطه ایجاد یک نهاد ایمانی با تشکیل یک جامعه ایمانی، رابطه مثبتی نیست و می‌تواند منفی هم باشد. به‌دیگر سخن، اگر گروه‌ها و سازمان‌های مبتنی بر ایمان نتوانند بر چالش‌های خود فائق آیند، نه تنها اثر مثبتی در جهت ایمانی‌تر کردن جامعه ندارند، بلکه می‌توانند نوعی پسرفت اجتماعی ایجاد کنند که طی آن، دیگر افراد حاضر به همکاری با این نهادهای ایمانی نباشند. وقتی چنین حسی در جامعه شکل بگیرد؛ یعنی جامعه نسبت به‌حالتی که هنوز این گروه‌ها شکل نگرفته بود، به‌لحاظ رسیدن به یک ساخت ایمانی عقب‌تر خواهد بود.

بنابراین، وجود رابطه منفی (افزودن بر رابطه مثبت) کاملاً امکان‌پذیر و قابل تصور است، مگر آنکه آنها بر چالش‌های خود غلبه کنند و ساختاری تشکیل دهند که در نهایت خلوص ایمانی و به دور از هر مشکلی باشد؛ اما روشن است که چون با یک پدیده انسانی روبه‌رو هستیم و از آنجاکه خطا و اشتباه جزء جدایی‌ناپذیر پدیده‌های انسانی است، بنابراین، به نظر می‌رسد ایجاد چنین نهادهایی صرفاً بر روی کاغذ و در ساخت تخیلی ذهن امکان‌پذیر است؛ پس افزودن بر رابطه مثبت، چاره‌ای نداریم که وجود رابطه منفی را نیز بپذیریم.

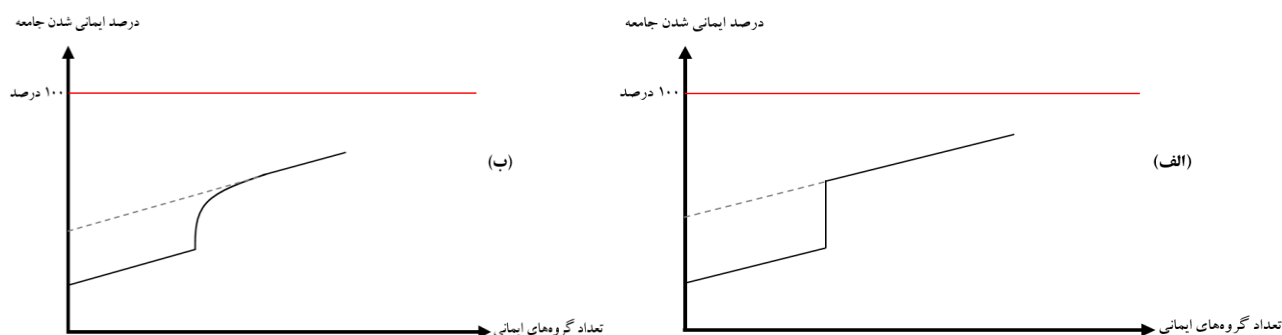
از سوی دیگر، امروزه تقریباً این موضوع که جامعه و نهادها (اعم از نهادهای ذهنی و غیرذهنی) در یک تأثیر و تأثر متقابل هستند، مورد پذیرش عمومی بین اندیشمندان قرار گرفته است. در نتیجه، بی‌تردید جامعه ایمانی و نهادهای مبتنی بر ایمان، ارتباط متقابلی با هم دارند. اما با توجه به مباحثی که بیان شد، رابطه آنها یک رابطه خطی نیست؛ یعنی این‌گونه نیست که با افزایش نهادهای ایمانی، به شکل‌گیری یک جامعه ایمانی هم اکیداً نزدیک‌تر^۲ یا اکیداً دورتر^۳ شویم؛ بلکه رابطه آنها یک رابطه غیرخطی است. به این صورت که اگر نهادهای ایمانی عملکرد مناسبی داشته باشند، می‌توان به تکثیر آنها و در نتیجه، رسیدن به جامعه ایمانی امیدوار بود؛ ولی اگر عملکرد مثبتی نداشته

1. <https://www.interaction.org/resource-library/safeguarding-in-faith-based-organizations-benefits-challenges-and-shared-learning/>

۲.. اگر رابطه مثبت باشد.

۳.. اگر رابطه منفی باشد.

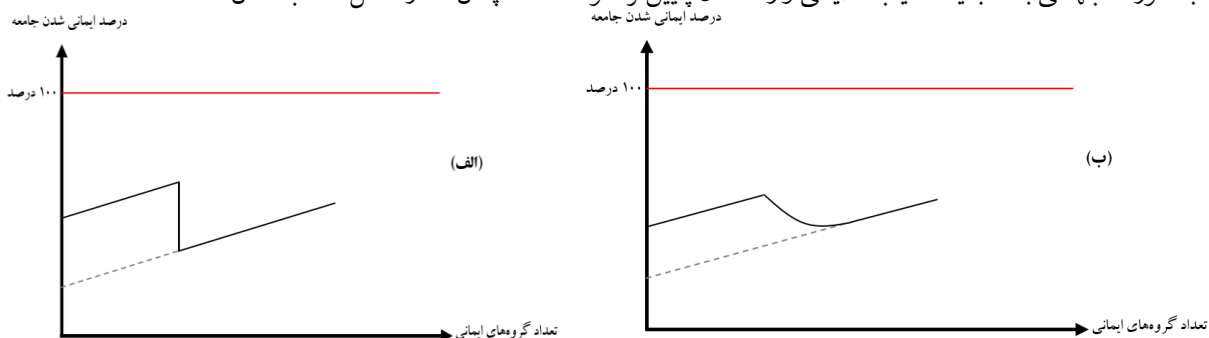
باشند، از این هدف دور می‌شویم؛ بنابراین این ارتباط کاملاً به‌نحو غیرخطی قابل تصور است. به‌دیگرسخن، اگر گروه‌های ایمانی عملکرد مناسبی داشته باشند و بتوانند از چالش‌ها عبور کنند، بازخورد مثبتی از طرف جامعه دریافت می‌شود که به افزایش این گروه‌ها منجر شده و در نتیجه، آن جامعه به یک «جامعه ایمانی» نزدیک‌تر خواهد شد. البته گاه عملکرد این گروه‌ها چنان اثراتی بر جامعه دارد که افراد در واکنش‌هایی هیجانی و به‌نحو جهشی در ایجاد و تعمیق این گروه‌ها مشارکت می‌کنند؛ چنان‌که در شکل ۲-الف نشان داده شده است و گاه هم به‌صورت عادی و با یک شیب ملایمی وارد تعادل جدید خواهند شد؛ چنان‌که در شکل ۲-ب نشان داده شده است.

شکل ۲: تصویرسازی رابطه مثبت و غیرخطی تعداد گروه‌های ایمانی و تشکیل جامعه ایمانی

منبع: یافته‌های تحقیق

اما اگر این گروه‌های عملکرد مناسبی از خود بروز ندهند و نتوانند بر چالش‌ها فائق آیند؛ همان‌طورکه در بخش بررسی چالش‌ها به تفصیل بیان شد، یک نحوه واگرایی اجتماعی ایجاد می‌کند که جامعه را از رسیدن به «جامعه ایمانی» دورتر خواهد کرد. در این حالت نیز ممکن است اثرات منفی از چنان شدتی برخوردار باشند که جامعه در یک رفتار هیجانی و احساسی، به‌سرعت از این گروه‌ها فاصله بگیرند و به‌صورت جهشی به یک پسرفت اجتماعی برسند؛ چنان‌که در شکل ۳-الف نشان داده شده است. گاه نیز این اتفاق در مسیر عادی خود و نه به‌صورت جهشی بلکه با یک شیب ملایمی وارد تعادل پایین‌تر خواهد شد؛ چنان‌که در شکل ۳-ب نشان داده شده است.

شکل ۳: تصویرسازی رابطه منفی و غیرخطی تعداد گروه‌های ایمانی و تشکیل جامعه ایمانی

منبع: یافته‌های تحقیق

با عنایت به این نتایج، این نکته نیز یادآوری می‌شود که فرآیند تشکیل جامعه ایمانی، یک فرآیند قطعی^۱ و ماشینی نیست که دقیقاً از یک نقطه شروع و به یک نقطه ختم شود. به‌دیگرسخن، اگر فرآیند قطعی فرآیندی تعریف شود که بدون توجه به شرایط اولیه یا عوامل تصادفی، یک نتیجه ثابت و قابل پیش‌بینی دارد، فرآیند تصادفی^۲ فرآیندی است که براساس شرایط اولیه و عوامل تصادفی همواره به یک نتیجه تصادفی

1. Deterministic Process
2. Stochastic Process

یا احتمالی ختم می‌شود. به تعبیری، یک فرآیند قطعی را می‌توان با یک معادله ریاضی یا یک قانون منطقی مدل کرد؛ درحالی‌که یک فرآیند تصادفی تنها از طریق یک توزیع احتمال یا یک استنتاج آماری مدل می‌شود. حال، با توجه به اینکه فرآیند تحول و دگرذیسی جامعه محکوم به هژمونی سرمایه، به جامعه ایمانی، فرآیندی چندبعدی و پویاست که گستره تغییرات در همه ساحت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و زیست محیطی جریان دارد و تحول و انتقال تحت تأثیر عوامل زیادی مانند تاریخ، جغرافیا، نهادها، فرهنگ، فناوری، منابع، تضادها و عامل انسانی است، این فرآیند نمی‌تواند قطعی و محتوم باشد و به ناگزیر فرآیندی تصادفی است و در چنبره عدم قطعیت‌های فراوانی گرفتار است. این فرآیند به تناسب خطرات و فرصت‌هایی مانند بلایای طبیعی، بیماری‌های همه‌گیر، جنگ‌ها، تجارت، مهاجرت و نوآوری می‌تواند به اشکال مختلف بروز کند.

باتوجه به پیچیدگی و تنوع انتقال و تحول، نمی‌توان یک فرآیند قطعی برای آن به تصویر کشید که بتواند تمام عوامل و تغییراتی را توضیح دهد که بر نتایج توسعه تأثیر می‌گذارند. یک فرآیند قطعی برای انتقال و تحول دلالت بر این دارد که یک مسیر یا مدل توسعه واحد و جهانی وجود دارد که می‌تواند برای همه کشورها و زمینه‌ها، صرف‌نظر از ویژگی‌ها و تفاوت‌های آنها اعمال شود. این امر واقعیت‌ها و چالش‌های تاریخی و معاصر توسعه و عاملیت و آرمان‌های افراد درگیر در توسعه را نادیده می‌گیرد. بنابراین، ترسیم یک فرآیند تصادفی برای انتقال و تحول، که می‌تواند عدم قطعیت و احتمال نتایج آن را به تصویر بکشد، واقعی‌تر و مناسب‌تر است. یک فرآیند تصادفی وقتی برای انتقال و تحول صدق می‌کند که مسیرها و مدل‌های فرگشت متعدد و متنوعی وجود داشته باشد که بتواند توسط جوامع و زمینه‌های مختلف، براساس شرایط اولیه و عوامل تصادفی آنها دنبال شود. این امر پیچیدگی‌ها و فرصت‌های توسعه و تحول تاریخی و معاصر و عاملیت و خلاقیت افراد درگیر را شناسایی می‌کند.

۵. نتیجه‌گیری

درحالی‌که در ابتدا به نظر می‌رسید بین نهادهای مبتنی بر ایمان و رسیدن به جامعه ایمانی ارتباط مستقیمی برقرار باشد، با این توجیه که چون نهادهای مبتنی بر ایمان با عمل به باورها و ارزش‌های دینی و اخلاقی، به‌عنوان پشتوانه‌های فرهنگی و ارتباطی در جامعه عمل می‌کنند و بنابراین، آنها می‌توانند بر نیروهای اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار باشند و مبادی ایمانی را ترویج کنند، در نتیجه، توانایی نهادهای مبتنی بر ایمان در هماهنگ کردن ارزش‌ها و اصول دینی با دیگر نهادهای اجتماعی، در تحقق جامعه ایمانی کمک‌کننده خواهد بود.

اما با وجود چالش‌های پیش‌روی آنها روشن شد که رابطه بین نهادهای ایمانی و رسیدن به جامعه ایمانی می‌تواند پیچیده و غیرخطی باشد و به عوامل مختلفی از جمله انگیزه‌های ایمانی، شخص‌محوری، نوع مواجهه با مسائل، اندازه آنها، نحوه مدیریت منابع، تقابل احتمالی دولت‌های سکولار، دگرذیسی و تعارض درونی و مواردی از این قبیل وابسته است. همچنین، باید توجه داشت که این رابطه در هر جامعه و شرایط خاص ممکن است متفاوت باشد و بنابراین، با یک فرآیند قطعی مواجه نیستیم؛ بلکه این اتفاق در یک فرآیند تصادفی قابل فهم و ارزیابی است.

منابع

۱. حسینی، سیدرضا و مصطفی کاظمی نجف‌آبادی (۱۴۰۱). ساختار و عملکرد نهادهای خیریه. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و پژوهشکده وقف و امور خیریه.
۲. دانایی‌فرد، حسن و احسان رهبر (۱۳۸۹). «راهکارهای تحول فرهنگی در سازمان‌های ایمان‌محور: مورد مطالعه بسیج دانشجویی دانشگاه تهران و علوم پزشکی». مجله مطالعات انقلاب اسلامی، ۷(۲۳)، ۱۹۱-۲۱۷.
۳. رهبر، احسان (۱۳۹۱). «مفهوم‌پردازی سازمان‌های ایمان‌محور و بررسی نقش آنها در توسعه خدمات اجتماعی: تبیین نقش عقلانیت هنجاری». دوفصلنامه اسلام و مدیریت، ۱(۱)، ۷۹-۱۰۴.
۴. ری‌شهری، محمد مهدی و سید حسین فلاح‌زاده (۱۳۹۶). ایمان در قرآن. قم: دارالحدیث.
۵. شاه‌آبادی، محمد مهدی و امین زلفی (۱۳۹۵). «شناسایی قابلیت‌های لازم برای رهبری در سازمان‌های ایمان‌محور: مورد مطالعه بسیج دانشجویی دانشگاه تهران». مجله اندیشه مدیریت راهبردی، ۱۰(۲)، ۴۱-۸۰.
۶. شریف‌فرد، علیرضا و بابک حمیدیا (۱۳۹۸). «طراحی مدل زیرفرایند جذب در فرایند تربیتی سازمان‌های ایمان‌محور (مورد مطالعه: مؤسسه فرهنگی بهشت منتظران موعود تهران)». پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۷(۴۲)، ۱۲۷-۱۶۰.
۷. فنی، زهره و سید محمد رضا زاده (۱۳۹۴). «نقش سازمان‌های ایمان‌محور در مدیریت توسعه پایدار محله‌های شهری: موردشناسی محله‌های منطقه ۱ شهر تهران». جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، ۵(۱۷)، ۳۱-۵۰.
۸. واعظی، رضا؛ الوانی، سیدمهدی؛ دانش جعفری، داوود و مهدیه معتمدی (۱۴۰۰). «رهیافت مشارکت چندبخشی؛ الگویی مبتنی بر ایمان برای توسعه زیرساخت‌های حوزه سلامت در جوامع اسلامی». پژوهش در دین و سلامت، ۷(۳)، ۱۲۴-۱۳۹.
9. Belcher, John R., & Bruce R. Deforge (2007). Faith-based social services: The challenges of providing assistance. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 26(4), 1-19.
10. Biebricher, Thomas (2011). Faith-based initiatives and the challenges of governance. *Public Administration*, 89(3), 1001-1014.
11. Bielefeld, Wolfgang, & William Suhs Cleveland (2013). Defining faith-based organizations and understanding them through research. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 42(3), 442-467.
12. Boro, Ezekiel, Tanvi Sapra, Jean-François de Lavison, Caroline Dalabona, Vinya Ariyaratne, & Agus Samsudin (2022). The role and impact of faith-based organisations in the management of and response to COVID-19 in low-resource settings: Policy & practice note. *Religion and Development*, 1(1), 132-145.
13. Clarke, Matthew, & Vicki-Anne Ware (2015). Understanding faith-based organizations: How FBOs are contrasted with NGOs in international development literature. *Progress in Development Studies*, 15(1), 37-48.
14. Clerkin, Richard M., & Kirsten A. Grønberg (2007). The capacities and challenges of faith-based human service organizations. *Public Administration Review*, 67(1), 115-126.
15. Crisp, Beth R (2014). *Social work and faith-based organizations*. Routledge.
16. Edwards, Michael (2010). *Small change: Why business won't save the world*. Berrett-Koehler Publishers.
17. Fitzgerald, Scott (2009). Cooperative collective action: Framing faith-based community development. *Mobilization: An International Quarterly*, 14(2), 181-198.
18. Gibelman, Margaret (2007). Purchasing faith-based social services: Constitutional, philosophical, and practical challenges. *Public Administration Quarterly*, 218-248.
19. Harris, Margaret, Romaine Hutchison, & Ben Cairns (2005). Community-wide planning for faith-based service provision: Practical, policy, and conceptual challenges. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 34(1), 88-109.
20. <https://www.interaction.org/resource-library/safeguarding-in-faith-based-organizations-benefits-challenges-and->

shared-learning/

21. <https://www.usccb.org/issues-and-action/faithful-citizenship/forming-consciences-for-faithful-citizenship-introductory-letter>
22. Kramer, Fredrica D., Demetra Smith Nightingale, John Trutko, Shayne Spaulding, & Burt S. Barnow (2002). Faith-Based Organizations Providing Employment and Training Services: A Preliminary Exploration. Revised. The Washington DC: Urban Institute.
23. Levin, Jeff (2014). Faith-based partnerships for population health: challenges, initiatives, and prospects. *Public Health Reports*, 129(2), 127-131.
24. Malmelin, Karoliina, & Nando Malmelin (2015). Faith-based organizations and the challenges of public legitimation: A case for communications. *International journal of public leadership*, 11(3/4). 166-179.
25. McGrew, Charlene C., & Ram A. Cnaan (2006). Finding congregations: Developing conceptual clarity in the study of faith-based social services. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 25(3-4), 19-37.
26. Morvaridi, Behrooz (2012). Capitalist philanthropy and hegemonic partnerships. *Third World Quarterly*, 33(7), 1191-1210.
27. Mucunguzi, Patrick, Patience Tugume, & Laster Ogola (2021). Environmental Management by Faith Based Organizations in Uganda: A SWOT Analysis. *International Journal of Environmental Protection and Policy*, 9, 5-15.
28. Noor, Asma Lailee Mohd, & Noor Hisham Md Nawi (2023). Faith-Based Organisations (FBO): A review of literature on their nature and contrasting identities with NGO in community development intervention. *European Journal of Economics and Business Studies*, January - June 2023, Volume 9, Issue 1, 72-93.
29. Olarinmoye, Omobolaji Ololade (2012). Faith-based organizations and development: Prospects and constraints. *Transformation*, 29(1) 1-14.
30. Perkins, John M., ed (1996). *Restoring at-risk communities: Doing it together and doing it right*. Baker Books.
31. Rivera, Jason David, & Ashley E. Nickels (2014). Social capital, community resilience, and faith-based organizations in disaster recovery: A case study of Mary Queen of Vietnam Catholic Church. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, 5(2). 178-211.
32. Salamon, Lester M (1987). Partners in Public Service: Government and the Nonprofit Sector in the American Welfare State. Paper presented at the Independent Sector Spring Research Forum (New York, NY, March 13-14, 1986).
33. Thomas, M. Lori (2009). Faith and collaboration: A qualitative analysis of faith-based social service programs in organizational relationships. *Administration in Social Work*, 33(1), 40-60.
34. van Wees, Sibylle Herzig, & Michael Jennings (2021). The challenges of donor engagement with faith-based organizations in Cameroon's health sector: a qualitative study. *Health Policy and Planning*, 36(4), 464-472.
35. Vidal, Avis C (1999). Faith-based organizations in community development. Prepared for U. S. Department of Housing and Community Development Office of Policy Development and Research.
36. Warren, Mark R., & Richard L. Wood (2001). Faith-based community organizing: The state of the field. A report of the findings of a national survey conducted by Interfaith Funders, Jericho, NY: Interfaith Funders.
37. Wiltshire, Ken, Aastha Malhotra, & Micheal Axelsen, eds (2018). Transformational leadership and not for profits and social enterprises. Routledge.